

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ ΤΗΣ ΚΑΤΑΝΟΜΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ

Υπό Καθηγητοῦ ERICH PREISER

Μετάφρασις ΚΩΣΤΑ ΣΤΥΛΙΑΔΙΩΤΗ

Εἰσαγωγικὸ Σημείωμα

Ὁ Καθηγητὴς τῶν Οἰκονομικῶν καὶ Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μονάχου Erich Preiser εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς πλείον γνωστοὺς ἐπιστήμονες τῆς σημερινῆς Γερμανίας, ποὺ ἀφιερῶνουν τὸ σποχασμὸν τοὺς καὶ στὴ διαλεύκανση τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων τῆς ἐποχῆς μας καὶ ποὺ ἐκλέγουν πρὸς τοῦτο — ἀποφεύγοντας τὸν ἀποκλειστικὸ δρόμον τῆς δογματικῆς καὶ μεταοικονομικῆς φύσεως ἐπιχειρηματολογίας — τὸ μεθοδολογικὸ τρόπο συνθέσεως καὶ ἀλληλοσυνδέσεως κοινωνικο-οικονομικοπολιτικῶν αἰτημάτων καὶ λογικῶν οικονομικοθεωρητικῶν πορισμάτων. Ἀκριβῶς ἡ δυνατικὴ αὐτὴ βάση ἀναλύσεως εἶναι ὅ,τι προσδίδει ἰδιαιτέρη βαρῦτητα στὰ γραπτά του, ποὺ διακρίνονται ἀκόμα καὶ γιὰ τὴν ἀπλῆ, σαφῆ καὶ κατανοητὴ γλῶσσα. Ἐνα τέτοιο δεῖγμα ἀποτελεῖ ἡ καινὴ ἐργασία δημοσιευόμενῃ ἐργασία. Πρόκειται γιὰ μιὰ συμβολὴ τοῦ συγγραφέα στὸν μόλις ἐκδοθέντα τιμητικὸ τόμον ὑπὸ τὸν τίτλον «Sozialwissenschaft und Gesellschaftsgestaltung» (Ἐκδοτ. Οἶκος Duncker & Humblot, Βερολῖνον 1963), γιὰ τὸν Καθηγητὴ Γκέοργιον Βάϊσερ. Ὁ φίλος καθηγητὴς ἔδωκε πρόθυμον τὴν συγκατάθεσίν του στὴ παρουσίασιν τῆς μελέτης του στὴν ἑλληνικὴν χάριν τῶν ἀναγνωστῶν τοῦ «Ἀρχείου». Ὁ μεταφραστὴς τῆς αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ εὐχαριστήσῃ γιὰ τοῦτο τὸ κ. Preiser καὶ ἀπὸ τῆς θέσης αὐτῆς.

Κ. Σ.

Ἡ ἰδιοκτησία εἶναι μιὰ ἔννοια, ποὺ ἐνδιαφέρει σὲ πρώτη γραμμῆ τὸ κοινόν. Μονάχα ἡ κατανομὴ τῆς ἰδιοκτησίας ἀναγκάζει τὸν οικονομολόγον νὰ ἀσχοληθῇ μὲς τῆς, μὰ εἰς τὸν ζῆτον νὰ διαπιστώσῃ εἰς τὸ τί ἐγχεῖται αὐτὴ ἢ προβληματικὴ, ἐρχόμεστε, χωρὶς νὰ τὸ καταλαβαίνουμε, ἀπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς ἰδιοκτησίας στὴν ἔννοιαν τῆς περιουσίας, ποὺ δὲν περιλαμβάνει μόνον «πράγματα», ἀλλὰ καὶ συμμετοχάς, ἀπαιτήσεις, χρηματικὰ ποσά,

ἀκόμα και άπιαστα πράγματα, όπως π.χ. κεφαλαιοποιημένα έσοδα, που πηγάζουν από μια ισχυροποιημένη θέση στην αγορά. Η περιουσία είναι, λοιπόν, ή έννοια εκείνη, που ενδιαφέρει τον οικονομολόγο κι' εδώ έχει να θέση δύο έρωτήματα. Το πρώτο αφορά το ρόλο, που παίζει ή κατανομή της περιουσίας στην οικονομική διαδικασία και ιδιαίτερα στην εξέγηση της κατανομής του εισοδήματος, και το δεύτερο, σχετικό με το πρώτο, είναι ποιά μελήματα και τί δυνατότητες έχει ή οικονομική πολιτική στη περίπτωση, που δέν είμαστε ικανοποιημένοι με την υπάρχουσα κατανομή της περιουσίας και επιδιώκουμε μίαν «ύγιέστερη».

Πρώτα - πρώτα θα προσπαθήσουμε να πλησιάσουμε καλλίτερα τα προβλήματα, που μας θέτονται εδώ. Έπαναλαμβάνω : Η ιδιοκτησία είναι μια νομική έννοια και όχι μια έννοια της Πολιτικής Οικονομίας. Άλλά δ.τι έχει σαν περιεχόμενο είναι, βέβαια, ένα οικονομικό στοιχείο, δηλ. ή υποκειμενική σχέση μεταξύ του ανθρώπου και των πραγμάτων, που χρειάζεται για να ικανοποιηθούν τίς ανάγκες του και που ο οικονομολόγος τα ονομάζει αγαθά. Το οικονομικό υποκείμενο απέκτησε τέτοια αγαθά, κατά κανόνα με την παραγωγή και την ανταλλαγή, ίσως όμως και με τη βία, γιατί κι' αυτός ο τρόπος απόκτησεως είναι δυνατός. Το ανθρώπιν λοιπόν τώρα αυτά τα αγαθά, όχι βέβαια σε νομική έννοια αλλά ντε φάκτο. Η νομική ρύθμιση, που αναφέρεται σ' αυτό το νομικό γεγονός δέν αφορά, φυσικά, αυτή τη σχέση μεταξύ προσώπου και πράγματος. Δέν έχει νόημα να λέμε, πως ο Ρόμπινσον έχει ιδιοκτησία. Ο απομονωμένος άνθρωπος δέν μπορεί να έχει ιδιοκτησία. Η νομική έννοια αφορά μάλλον τη σχέση με τ α ξ ύ προσώπων σε αναφορά με ένα πράγμα και ακριβώς αυτή τη σχέση ρυθμίζει. Τουτό είναι άρκετά αυτονόητο. Οι αξιώσεις διαφόρων οικονομικών υποκειμένων πάνω σε ένα πράγμα ρυθμίζονται έννομα κατά ένα κάποιον τρόπο. Δέν μπαίνω στο θέμα του τρόπου, με τον όποιο είναι δυνατή ή οριοθέτηση της ιδιοκτησίας άπέναντι άλλων έμπραγμάτων δικαιωμάτων πάνω σ' ένα πράγμα. Δέν είμαι νομικός και καταλαβαίνω από νομικά πολύ λίγα πράγματα, μα παρά ταύτα προσπάθησα κάπως να προσανατολιστώ. Ο Στάμπλερ π.χ. πιστεύει ότι ή ιδιοκτησία σε σύγκριση με άλλα δικαιώματα είναι το τελευταίο δικαίωμα, που παίρνει σειρά στη σχετική δικαστηριακή διαδικασία. Αυτό είναι αλήθεια μέχρις ενός σημείου αλλά για το αίσθημά μου πάλι δέν είναι αλήθεια. Έτσι ο Στάμπλερ συμπεραίνει, αναφερόμενος στο φεουδαρχικό δικαίο, που διαχωρίζει την ιδιοκτησία σε άνωτερη και κατώτερη, ότι ο φεουδάρχης είναι ο ιδιοκτήτης, κι' έτσι ο γεωργός δέν έχει ιδιοκτησία. Αυτό χτυπά στα αυτιά του οικονομολόγου κάπως παράξενα, αλλά υπό άσπρη νομική σκοπιά μπορεί να είναι κι' έτσι. Όμως έμεις σαν οικονομολόγοι συνηθίζουμε να θεωρούμε ως ιδιοκτησία και μια δύναμη έξουσίας πά-

νω σ' ἓνα πράγμα, ἀσθενεστέρου δικαίου. Ἐδῶ ἀποβάλλουμε κάπως τὶς ἀμφιβολίες μας, μιλάμε ἀντὶ γιὰ ἰδιοκτησία γιὰ κατοχή, μιλάμε γιὰ τὴ διαιρέση μεταξὺ τῶν κατεχόντων, ἂν καὶ θὰ ἔκανε τὸν νομικὸ νὰ τοῦ σπρωθοῦν οἱ τρίχες ἀκούοντας νὰ συγχέουμε τὴ κατοχή μὲ τὴν ἰδιοκτησία. Ἀλλὰ γιὰ μᾶς αὐτὰ τὰ ζητήματα εἰσκονταν στὸ παρασκήνιο τοῦ ἐνδιαφέροντος. Ἐμεῖς βλέπομε σὲ πρώτη γραμμῇ τὴ θέση ἰσχύος, τὴν ὁποία δίνει σ' ἓνα οικονομικὸ ὑποκείμενο ἢ ἐξουσίαση μιᾶς ποσότητος ἀγαθῶν. Ἐπειδὴ ὁμως ἡ οὐσία τοῦ «Ὀικονομεῖν» ἐγκκεῖται στὴν ἀπόκτηση τῶν μέσων, ποὺ χρειάζεται τὸ οικονομικὸ ὑποκείμενο γιὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὶς ἀνάγκες του, δηλ. τὴν ἀπόκτηση εἰσοδήματος, ὀνομάζεται περιουσία, γιὰ τοῦτο ἢ ἀποφασιστικὴ ἔννοια γιὰ τὴν οικονομικὴ προβληματικὴ δὲν εἶναι ἡ ἰδιοκτησία, ἀλλὰ, ὅπως παρατηρήσαμε πρὸς πάνω, ἡ περιουσία. Σὲ ἀντίθεση πρὸς τὸ εἰσόδημα ὅταν ἓνα μέγεθος ροῆς ἐννοοῦμε μὲ τὸν ὄρο περιουσία ποσότητες ἀγαθῶν, ποὺ κατέχει ἓνα πρόσωπο καὶ τὰ ὁποῖα μπορεῖ κανεὶς νὰ τὰ διαιρέσῃ σὲ παραγωγικὴ καὶ βιοποριστικὴ περιουσία ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος, καὶ σὲ περιουσία χρήσεως ἢ ἀπολαύσεως, ἀπὸ τὸ ἄλλο. Ἐἶναι φανερὸ πῶς τὸν οικονομολόγο ἐνδιαφέρει σὲ πρώτη γραμμῇ ἢ παραγωγικὴ περιουσία, ἢ συμμετοχὴ στὸν οικονομικὸ μηχανισμό παραγωγῆς καὶ ὄχι ἓνα μικρὸ σπῆτι, ὃ κήπος, τὰ ροῦχα στὴ ντουλάπα ἢ ὅ,τι εἴσεται στὸ ψυγεῖο. Αὐτὲς οἱ σχέψεις εἶναι ἀρκετὲς γιὰ τὸ σκοπὸ μᾶς. Μᾶς ἐξηγοῦν γιὰτὶ τὸ ἄρθρο στὴν νέα ἔκδοσις τοῦ Λεξικοῦ τῶν Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν, τὸ ἄρθρο οὐ συναδέλφου Βάϊσσερ στὴ Κολωνία, δὲν τιτλοφορεῖται «ἰδιοκτησία καὶ πολιτικὴ ἰδιοκτησίας», ἀλλὰ «περιουσία καὶ πολιτικὴ περιουσίας».

Ὅταν μετὰ ἀσχοληθοῦμε μὲ τὸ δεῦτερο ζήτημά μας, μὲ τὴ τάξη τῆς Οἰκονομίας σύμφωνα μὲ ὄρισμένα ἠθικὰ αἰτήματα, τότε θὰ προστεθῇ στίς καθαρὰ ρασιοναλιστικὲς σχέψεις γύρω ἀπ' τὴν ἀπόκτηση εἰσοδήματος καὶ μιὰ ἄλλη σχέψη ἀκόμα. Πρόκειται γιὰ τὴ δικαιοφιλοσοφικὴ σχέψη, ποὺ διετύπωσε ἡ ἰδεαλιστικὴ γερμανικὴ φιλοσοφία. Τὴ σχέψη ὅτι μόνον ἡ ὑπαρξὴ μᾶς περιουσίας δίνει στὸν ἄνθρωπο ἓνα ἀτομικὸ χῶρο ὑπάρξεως, ὅτι μόνον κατέχοντας περιουσία γίνεται ἐλεύθερος, ἐλεύθερος ὑπὸ τὴν ἔννοια, ὅτι μπορεῖ νὰ ἀναπτύξῃ πλήρως τὴ προσωπικότητά του. Ἡ φιλοσοφία μιλάει καὶ αὐτὴ γιὰ ἰδιοκτησία καὶ ὄχι γιὰ περιουσία, ἀλλὰ μ' αὐτὸ ἐννοεῖ ἀκριβῶς τὸ ἴδιο, δηλ. τὴν ἐξουσίαση ἀγαθῶν ἀπὸ ἓνα πρόσωπο. Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο θὰ ἐναγυρίσουμε ἀργότερα.

Μὲ ὅλα αὐτὰ, ποὺ μάθαμε μέχρι τώρα, δὲν κερδίσαμε καὶ πολλὰ. Καταλαβαίνουμε μόνον ὅτι ἡ ἐκτίμησις τῆς ἰδιοκτησίας — χρησιμοποιοῦ καὶ ἐγὼ τώρα αὐτὴν τὴν ἐκφραση — εἶναι κάτι τι τὸ Ἀρχικόν, κάτι τι, ποὺ κείται στὴ φύση τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὅτι ἡ ἀπόκτησις ἰδιοκτησίας ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο ἀνήκει προφανῶς στὰ αἰτήματα μᾶς καλῆς οικονομικῆς τάξεως. Ἀλλὰ ἐν

τελῶς βέβαιο δὲν εἶναι μῆτε αὐτό. Μᾶς γεννιῶνται ἀμφιβολίες ἔταν σκεπτόμαστε τίς πολλὰς ἐπιθέσεις, ποὺ καταφέρθησαν μὲ περισσότερο ἢ λιγότερο πάθος ἐναντίον τῆς ἰδιωτικῆς ἰδιοκτησίας ἀπὸ τίς πῖο διαφορετικὲς πλευρὲς κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἱστορίας μέχρι σήμερα : ἀπὸ τίς διάφορες χριστιανικὰς αἱρέσεις, ἀπὸ τὸν οὐτοπιστικὸ Σοσιαλισμὸ, ἀπὸ τὸ Μαρξισμό. Ἡ πῖο ὀξεῖα διατύπωση προέρχεται, ὅπως εἶναι γνωστὸ, ἀπὸ τὸν Προυντόν. ὁ ὅποιος ἔπαιξε μεγάλο ρόλο κατὰ τὴ γαλλικὴ ἐπανάσταση τοῦ 1848. Ἡ θέση του ἦταν : la propriété c'est le vol. Κι' ὅμως ὁ Προυντόν δὲν ἤθελε τὴ κατάργηση τῆς ἰδιοκτησίας. Μῆτε ἐπιθυμοῦσε νὰ τὴν παραμερίσῃ «θεσμικὰ», ὅπως ὠρισμένες αἱρέσεις κι' οὐτοπιστικὸς Σοσιαλισμὸς. Μῆτε κι' ἡ ἐπιχειρηματολογία του ἦταν ὅπως ἐκείνη τοῦ Μάρξ, ὁ ὅποιος θεωροῦσε τὴν ἀστική ἰδιωτικὴ ἰδιοκτησία ὡς κάτι τι τὸ ξεπερασμένο καὶ διετύπωσε τὴ θέση, πὼς ἡ ἐξέλιξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων ἀπαιτεῖ μίαν ἄλλην ρύθμιση τόσο τῆς ἰδιοκτησίας ὅσο καὶ τῆς Οἰκονομίας, δηλ. τὴν κοινωνικοποίηση τῶν μέσων παραγωγῆς καὶ τὸ κεντρικὸ σχεδιασμὸ. Ὁ Προυντόν μισοῦσε τὸν ἐξαναγκασμὸ μιᾶς τέτοιας κεντρικῆς διοικητικῆς Οἰκονομίας. Ἀπεχθάνετο τὴν καταπίεση τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας ἀπὸ τὸ Κράτος, ἀπὸ τὴ γραφειοκρατία. Μῆτε ὅμως καὶ ἤθελε τὸν Καπιταλισμὸ. Ἔτσι ὅπως τὸ γνώρισε στὴν ἐποχὴ του. Ἀλλὰ τότε τί ἤθελε; Γιατί κατῆγοροῦσε τὴν ἰδιοκτησία;

Ἡ ἀπάντηση δὲν εἶναι δύσκολη : Δὲν πρόκειται γιὰ τὴν ἰδιοκτησία ὡς τέτοια ἢ γιὰ τὴ δυνατότητα καταχρήσεώς της ἀλλὰ γιὰ τὴ κατανομή αὐτῆς τῆς ἰδιοκτησίας ἀνάμεσα στὴ κοινωνία. Ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ διατυπώσω συνειδητὰ αὐτὴ τὴν κάπως ὑπερβολικὴ φράση : "Ὅπου ἡ ἰδιοκτησία εἶναι κατανεμημένη κατ' ἀνίσου τρόπο, ἐκεῖ ἐπιτρέπει στὸν ἰδιοκτήτη νὰ ἐκμεταλλεῖται ἄλλους. Αὐτὸ εἶναι, ποὺ κατέκρινε ὁ Προυντόν, μὰ δὲν θὰ ἀσχοληθῶμε περισσότερο μ' αὐτόν. Θὰ προσπαθήσουμε νὰ δοῦμε οἱ ἴδιοι λιγάκι τὸ πρόβλημα. Ἡ λέξη «ἐκμετάλλευση» δὲν πρόκειται νὰ μᾶς ἐνοχλήσῃ. Ἡ φράση, ποὺ διατυπώσαμε, σημαίνει μονάχα πὼς στὴ περίπτωση τῆς ἀνίσου κατανομῆς τῆς περιουσίας, ὁ εὐτυχῆς ἰδιοκτήτης ἀποκτίνει μίαν ρέντα σὲ βάρος ἐκείνου ποὺ δὲν ἔχει περιουσία. Αὐτὸ ἰσχύει ὑπὸ διπλῆ ἐποψή. Ἰσχύει, π ρ ὠ τ ο ν, γιὰ τίς σχέσεις μεταξύ τῶν τάξεων σὲ μιὰ Κοινωνία ἢ ὅποια διαχωρίζεται σὲ κατέχοντες καὶ μὴ κατέχοντες, ἄσχετα ἐάν καὶ σὲ ποῖο βαθμὸ ὑπάρχει διαφοροποίηση μεταξύ τῶν κατεχόντων ἀναφορικὰ μὲ τὸ μέγεθος τῆς ἰδιοκτησίας των. Ἀποφασιστικὸ εἶναι μονάχα ἡ ἀντίθεση μεταξύ ὄλων αὐτῶν, ποὺ κατέχουν δικὰ τους μέσα παραγωγῆς καὶ ἐκείνων ποὺ δὲν κατέχουν. Ἄν καὶ ὑπὸ τὴν αὐστηρὴ ἔννοια τῆς λέξεως δὲν ἔχομε ἐδῶ ἓνα μονοπώλιο, παρὰ ταῦτα μιλάμε γιὰ τὸ «ταξικὸ μονοπώλιο» τῶν κατεχόντων, γιατί ἡ δυνάμη τους τοὺς δίνει μιὰ «οἰσνεῖ» μονοπωλιακὴ θέση. Αὐτὴ ἡ θέση εἶναι καὶ ἡ αἰτία γενέσεως τῆς ρέντας σὲ βάρος τοῦ ἐργατι-

κού εισοδήματος. Τήν λέμε, προκειμένου για την ιδιοκτησία της γης. «Έγ-
γεια ρέντα», για την επιχειρηματική περιουσία, κέρδος κεφαλαίου. Κατ'
ουσία όμως σημαίνουν και τὰ δύο τὸ ἴδιο, σὲ τρόπο, πού νά μπορούμε νά
χρησιμοποιούμε κατ' ἐκλογή ρέντα και κέρδος με τήν ἴδια σημασία. Ἡ
ρέντα πηγάζει ἢ με τὴ παραχώρηση, τῶν περιουσιακῶν ἀντικειμένων σὲ ἄλ-
λους ἢ με τήν ἐκ μέρους τοῦ ἰδιοκτῆτου χρήση, τῶν μέσων παραγωγῆς με τὴ
βοήθεια τῶν στερομμένων περιουσίας ἐργατῶν. Εἶναι αὐτονόητο, ὅτι ἡ δυ-
νατότητα μιᾶς τέτοιας χρησιμοποίησεως προϋποθέτει τὴν ὑπαρξὴ μιᾶς τά-
ξεως, πού ἔχει ἀνάγκη, τῶν μέσων παραγωγῆς τῶν κατεχόντων. Ὁ Μάρξ
τοὺς ὀνόμαξε ἐλεύθερους ἐργάτες, ἐλεύθερους ὑπὸ διπλῆ ἔννοια, πρῶτα γιατί
δὲν εἶναι σκλάβοι και ἔπειτα γιατί δὲν κατέχουν κανένα μέσο παραγωγῆς.

Αὐτὸ εἶναι τὸ ταξικὸ μονοπώλιο. Ἄλλά, εἰς ἄλλο, ἔρχεται νά προσ-
τεθῆ και τὸ γεγονός, πὼς ἀνάμεσα στὴν ἴδια τὴν τάξη τῶν κατεχόντων οἱ
περιουσίες εἶναι ἄνιστα καταμερισμένες και πὼς μιὰ μεγάλη περιουσία συν-
δέεται συχνά και με κυριαρχικὴ ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς θέση, τοῦ ἰδιοκτῆτου, εἴτε
ὑπὸ τὴ μορφή ἐνὸς μονοπωλίου, ὑπὸ τὴν αὐστηρὴ ἔννοια τῆς λέξεως, εἴτε
ὑπὸ τὴ μορφή ἐνὸς ὀλιγοπωλίου. δηλ. μιᾶς καταστάσεως, στὴν ὁποία ὑπάρ-
χει ἀνταγωνισμός, μεταξύ ὀλίγων μεγάλων. Σὲ κάθε, όμως, περίπτωση ἡ
συνέπεια εἶναι ὅτι εἰς τὰ ὑπόλοιπα μέλη, τῆς οικονομικῆς Κοινωνίας, κι' αὐ-
τὴ τὴ φορὰ ἔχει μόνον οἱ μὴ κατέχοντες ἀλλὰ και οἱ μικρότεροι μεταξύ τῶν
κατεχόντων, γίνονται ἀντικείμενο ἐκμεταλλεύσεως, γιατί τόσο ὁ μονοπωλη-
τῆς ὅσο και ὁ ὀλιγοπωλητῆς εἶναι σὲ θέση νά καθορίσουν τὴ τιμὴ σὲ φηλό-
τερο ἐπίπεδο ἀπὸ ὅ,τι θὰ ἦταν, ἂν ἐπικρατοῦσε τέλειος ἀνταγωνισμός.

Πάνω σ' αὐτὸ ἔστρεψε ἰδιαίτερα τὴ προσοχὴ τῆς ἡ νεοφιλελεύθερη ὀικ-
νομικὴ διδασκαλία κι' ἡ συνταγὴ τῆς εἶναι αὐτὸ, πού ἀποτελεῖ τὴ βάση
τοῦ γερμανικοῦ νόμου γιὰ τὰ Καρτέλλια, τοῦ νόμου γιὰ τὴ ρύθμιση τοῦ ἀν-
ταγωνισμοῦ. Ὅτι ἐδῶ ὑπάρχει ἐκμετάλλευση δὲν θὰ ἀμφισβητήση κανένας.
Γι' αὐτὸ και δὲν θὰ εἰσέλθω στὰ εἰδικὰ προβλήματα τῶν μονοπωλιακῶν και
ὀλιγοπωλιακῶν τύπων ἀγορᾶς, ἀλλὰ θὰ πραγματευθῶ τὸ γενικὸ ταξικὸ μο-
нопώλιο.

Ἔτσι βρισκόμαστε μπροστὰ στὸ πρῶτο βασικὸ ζήτημα αὐτῆς τῆς με-
λέτης, στὸ ζήτημα τῆς σημασίας τῆς κατανομῆς τῆς περιουσίας γιὰ τὴ κα-
τανομὴ τοῦ εισοδήματος. Τὴν ἀπάντησι τῆς θεωρίας τοῦ ταξικοῦ μονοπω-
λίου τὴν γνωρίζουμε ἤδη, ἀλλὰ ἡ ἴδια ἔχει γίνεи ἀντικείμενο ἀμφισβητή-
σεως, κι' ἂν δὲν ἐπιθυμοῦμε νά χαθοῦμε στὸν ὠκεανὸ τῆς οικονομικῆς θεω-
ρίας, θὰ πρέπει, τ' ὀλιγώτερο, νά προσπαθήσουμε νά ἀποκτήσουμε μιὰ σαφῆ
εἰκόνα γύρω ἀπὸ τὰ οὐσιαστικώτερα ἐπιχειρήματα στὴ φιλονεικία τῶν
γνωμῶν.

Πῶς θεμελιώνει κατὰ πρῶτο λόγο ἡ θεωρία τοῦ ταξικοῦ μονοπωλίου τὸν

ισχυρισμό της; Αναχωρεί από τη θέση, ότι τὰ ἀγαθὰ πηγάζουν μόνο από τὴν ἐργασία. Ἄν θεωρήσουμε ὡς σύνολο τὴ Κοινωνία, τότε τῆς ἀνήκει τὸ ἔδαφος ἐλεύθερα. Ὁ τρίτος ὁμοῦς συντελεστής τῆς παραγωγῆς, τὸ «κεφάλαιο», ἢ ἂς ποῦμε καλύτερα, τὸ σύνολον ὄλων τῶν ἄλλων μέσων παραγωγῆς, εἶναι προϊόν τῆς ἐργασίας, δηλαδή μποροῦν νὰ ξαναπάρουν πάλι τὴ μορφή τῆς ἐργασίας. Ἔτσι ὑπάρχουν μόνον κόστος ἐργασίας καὶ ἀπόδοση ἐργασίας, ἂν ἐξαίρεσουμε τὶς σχέσεις, ποὺ ὑπάρχουν ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους καὶ ἀντιπαραθέσουμε τὸν ἄνθρωπο πρὸς τὴ φύση. Τώρα ἂν στῆ πραγματικότητα ὑπάρχει περιουσιακὸ εἰσόδημα, δηλ. «εἰσόδημα χωρὶς ἐργασία», τοῦτο εἶναι δυνατόν, γιατί ὁ δρόμος πρὸς τὰ μέσα παραγωγῆς καὶ σὲ πρώτη γραμμὴ τοῦ ἔδαφους, ποὺ καθ' αὐτὸ μᾶς προσφέρει δωρεάν ἢ φύση, εἶναι κατὰ ἓνα κάποιο τρόπο κλεισμένος: Ὁ πρῶτος ποὺ περιέγραψε ἓνα κομμάτι γῆς, ἦταν ὁ δημιουργὸς τῆς ἰδιωτικῆς ἰδιοκτησίας, ἔτσι πάνω-κάτω λέει ὁ Ρουσσώ. Κι' ἀφ' ἑαυτοῦ συνέβη τοῦτο, γίνεται δύσκολη κι' ἡ ἀπόκτηση τῶν ἄλλων παραγωγικῶν μέσων, τῶν ἐργαλείων κλπ. Γιατί ὁ ἀποκλεισμὸς τοῦ ἔδαφους ἐπιτρέπει στὸν ἰδιοκτήτη του νὰ πιέξῃ τὸ ἐργατικὸ εἰσόδημα ἐκείνων, ποὺ καλλιεργοῦν τὸ ἔδαφος του καὶ μάλιστα τόσο πολὺ — τουλάχιστον ἱστορικὰ — ὥστε νὰ ἀδυνατοῦν νὰ φτιάξουν τὰ ἐργαλεῖα ἐκεῖνα, ποὺ καὶ χωρὶς ἔδαφος, θὰ τοὺς ἔκαναν ἀνεξαρτήτους. Ὅποιος μὲ σκληρὴ ἐργασία στὸ ἔδαφος ἑνὸς ἄλλου κερδίζει μόνον τὸ κατώτατο ὄριο συντηρήσεως, δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ ἀποκτήσῃ γιὰ τὸν ἑαυτὸ του μέσα παραγωγῆς. Κατὰ τοῦτο ἡ κατάληψη τοῦ ἔδαφους, κυτταγμένη ἱστορικὰ, εἶναι κάτι τι τὸ θεμελιακὸ. Γιατί δὲν ἐμποδίζει ἐκεῖνον ποὺ ἐργάζεται καὶ ζῆ ἀπὸ τὴν ἐργασία του μονάχα στὴν ἀπόκτηση καὶ τῶν ἄλλων μέσων παραγωγῆς.

Αὕτη εἶναι κατὰ βάθος δολώληρη ἢ θεωρία. Σὲ πρώτη ματιὰ, παριστάνει μιὰ τεράστια κατηγορία ἐναντίον ὄλων ἐκείνων τῶν οἰκονομικῶν συστημάτων, ποὺ βασίζονται στὴν ἰδιοκτησία τῶν μέσων παραγωγῆς. Ἄλλὰ ξυπνάει ἀμφιβολίας. Μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ, πραγματικά, ὅτι κάθε χρῆση περιουσίας εἶναι καὶ ἐκμετάλλευση;

Ἐκμεταλλεύεται πράγματι ὁ ἰδιοκτήτης ἑνὸς λογαριασμοῦ ταμειευτηρίου τοὺς ἄλλους; Μειώνεται πραγματικὰ τὸ ἐργατικὸ εἰσόδημα ἀπὸ τὸ περιουσιακὸ εἰσόδημα, ἢ μήπως ὑπάρχουν τὸ ἓνα πλάι στὸ ἄλλο, ἀνεξάρτητα, πηγάζοντάς ἀπὸ διαφορετικὴ πηγὴ τὸ καθένα; Καὶ δὲν εἶναι ὁ ἰσχυρισμὸς τῆς θεωρίας τοῦ ταξικοῦ μονοπωλίου μιὰ ἀπλή ἐπανάληψη τῆς μαρξιστικῆς θεωρίας ἐκμεταλλεύσεως; Δὲν εἶναι ἀπορίας ἄξιο, ὅτι στῆ θεωρία τοῦ ταξικοῦ μονοπωλίου — ἂν καὶ στὴν ἀρχὴ μὲ ἀπολογητικὰς προθέσεις — ἀντιπαρέταξαν μιὰ θεωρία, ποὺ ἐξηγεῖ τὸ περιουσιακὸ εἰσόδημα ὡς κάτι τὸ φυσικῶς ἀναγκαῖο; Τῆ θεωρία τῆς λειτουργικῆς διανομῆς. Πρόκειται νὰ γνωρίσουμε λίγο κι' αὕτη τὴ θεωρία.

Ἡ θεωρία τῆς λειτουργικῆς διανομῆς ἀναχωρεῖ ἀπὸ παραγωγικοτεχνικούς συλλογισμούς. Κατὰ τὴ παραγωγή συνεργάζονται περισσότεροι παράγοντες. Ἡ ἐργασία δὲν εἶναι ὁ μοναδικός. Ἐδῶ ἀνήκει καὶ τὸ ἔδαφος, χωρὶς αὐτὸ δὲν γίνεται τίποτα καὶ ἀνήκουν ἐπίσης οἰκήματα, μηχανές καὶ ἐργαλεία, σὰν θέλη κανεὶς νὰ ἔχει μίαν ἀποδοτικότητα. Σημπεριλαμβάνομε δὲα μαζί, τὸ ἔδαφος καὶ τὰ ἄλλα βοηθητικὰ μέσα, ὑπὸ τὸ πλέγμα «Κεφάλαιο», ὥστε τεχνικά - παραγωγικά, νὰ συνεργάζονται κεφάλαιο καὶ ἐργασία ὡς παράγοντες παραγωγῆς. Καὶ στοὺς δύο ἀναλογεῖ, ἐπειδὴ εἶναι καὶ οἱ δύο ἀπαραίτητοι, ἓνα μέρος τῆς κοινῆς ἀποδόσεως, τοῦ κοινοῦ καρποῦ. Ἄν δὲν κάναμε κάτι τέτοιο — ἀκόμα καὶ σὲ μιὰ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία — θὰ κάναμε σφαλέρους λογαριασμούς. Θὰ δώσω ἓνα μικρὸ παράδειγμα : Ἄς πάρουμε δύο ἰσομεγέθη κολχόζ, πού συναγωνίζονται μεταξύ τους. Τὸ ἓνα κολχόζ ὅμως ἔχει καλλίτερο ἔδαφος ἀπὸ τὸ ἄλλο. Ὑπὸ τὸ Σοσιαλιστικὸ ἀνταγωνισμὸ μεταξύ τῶν δύο αὐτῶν κολχόζ, θὰ ἐγῆ νικητῆς αὐτό, πού διαθέτει τὸ καλλίτερο ἔδαφος. Θὰ ἦταν ὅμως σφάλμα νὰ βραβεύσουμε τὸν νικητῆ. Τὸν ἴδιο ἴδρωτα ἔχουσαν, τὴν ἴδια ἐπιχειρηματικὴ ἐξυπνάδα ἐφάρμοσαν, ἐργάστηκαν τὸ ἴδιο ἀκριβῶς ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι, ἀλλὰ εἶχαν τὴν τύχη νὰ καλλιεργήσουν καλλίτερο ἔδαφος. Γι' αὐτὸ λοιπὸν φαίνεται νὰ εἶναι ἀπόλυτα ὀρθὸ νὰ θεωροῦμε τὸ ἔδαφος σὰν ἓνα αὐτοτελὴ παράγοντα παραγωγῆς, δηλ. νὰ τοῦ παραχωροῦμε ἓνα μέρος τοῦ προϊόντος — ἂν καὶ τὸ ἔδαφος εἶναι μονάχα ἓνα πράγμα καὶ ὄχι ἄνθρωπος, ἂν καὶ μονάχα ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ ὑποκείμενο ἀναφορικὰ μὲ τὸ «Οἰκονομεῖν».

Μέχρις ἐδῶ μπορούμε νὰ συμφωνήσουμε μ' ὅλα. Ἐνα; ρασιοναλιστικός λογαριασμὸς στὴ παραγωγή ἀπαιτεῖ νὰ παραχωρεῖται κάτι στὸν ἀντικειμενικὸ παράγοντα παραγωγῆς, γιατί διαφορετικὰ θὰ ἐσημειώνοντο λάθη καὶ σφαλέρες ἀποφάσεις ἀναφορικὰ μὲ τὸ σχεδιασμὸ τῆς παραγωγῆς. Ἀλλὰ αὐτὸ δὲν ἔχει καμμία σχέση μὲ τὸ ἄλλο ἐρώτημα, δηλ. μὲ τὸ ἐρώτημα ποῖος πρέπει νὰ καρπωθῆ αὐτὸ τὸ κάτι, αὐτὸ τὸ μέρος τοῦ προϊόντος. Τὸ ἴδιο μπορούμε νὰ τὰ ἐκφράσουμε καὶ μὲ τὴ φράση : Ὁ ὑπολογισμὸς ἑνὸς μέρους τῆς ἀποδόσεως σ' ἓνα παράγοντα, δὲν ἀποφασίζει καὶ γιὰ τὴ κάρπωσή του. Θὰ μπορούσε κανεὶς π.χ. νὰ πάρη τὴν ἀπόφαση σχετικὰ μὲ τὴν κάρπωση ἔτσι ὥστε τὸ πλεόνασμα, πού οἰκονομεῖται ἐδῶ, νὰ χρησιμοποιηθῆ γιὰ τὸ γενικὸ καλὸ, γιὰ τὴν ἀναδάσωση, ἢ ποιμνία, ἢ γιὰ κάτι τι παρόμοιο. Ἡ θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ τὸ μοιράσῃ στὸ προσωπικὸ καὶ τῶν δύο κολχόζ, γιατί καὶ τὰ δύο κατέβαλαν τὸν ἴδιο μόχθο καὶ τὴν ἴδια ἐργατικότητα. Ἐν πάσῃ περιπτώσει δὲν εἶναι καὶ τόσο κατανοητὸ τὸ γεγονός, πῶς ὁ τυχαῖος κάτοχος τοῦ ἔδαφους καρπώνεται αὐτὸς τὸ πλεόνασμα ὡς ράντα. Δὲν πρόσφερε καμμία μεγαλύτερη ὑπηρεσία ἀπὸ τὴ τύχη νὰ κατέχει τὸ καλλίτερο ἔδαφος. Σίμφωνά μὲ τὴ θεωρία τῆς λειτουργικῆς διανομῆς, ἡ περιουσιακὴ ράντα παρουσιάζ-

ζεται σαν αποζημίωση μιας «παραγωγικής συμβολής», που προσφέρει ο ιδιοκτήτης του εδάφους ή ο κάτοχος των εργαλείων. Αξιολογείται σαν μία προσφορά εργασίας. Ο ένας διαθέτει την εργασία του, ο άλλος το έδαφος. Και τα δύο είναι απαραίτητα, το κοινό προϊόν εξαρτάται και από τα δύο, και στους δύο παράγοντες πρέπει να επιδικάσουμε ένα μέρος του προϊόντος αυτού. Αναφορικά με την εργασία τούτο είναι απόλυτα έρθ. Έργασία και εργάτης είναι ένα και το αυτό και θα πρέπει κανείς να επιδικάσει κάτι στον εργάτη, γιατί διαφορετικά δεν θα μπορούσε να ζήσει, μ' άλλα λόγια γιατί πρέπει να διατραφεί. Χωρίς μία τέτοια διατροφή δεν μπορεί να καταβληθεί εργασία. Το έδαφος όμως υπάρχει, δοσμένο από τη φύση, είναι αντικείμενο ανθρώπινης δράσεως. Μόνο στο δικαίωμα ιδιοκτησίας οφείλεται το γεγονός πως έδαφος και ιδιοκτήτης του συμπίπτουν, πως συμπίπτουν πράγμα και άνθρωπος, υπακείμενο και αντικείμενο κι' αν ο γαιοκτήμονας παίρνει κάτι, τούτο δεν γίνεται από φυσική αναγκαιότητα, αλλά μονάχα έθσει του δικαιώματος ιδιοκτησίας. Ό,τι αποφέρει στον ιδιοκτήτη του εδάφους μία ράντα δεν είναι, λοιπόν, μία φυσική προσφορά, που θα μπορούσε κανείς να ισοτιμήσει με την καταβολή εργασίας, αλλά είναι ένα δικαίωμα. Δηλαδή ένα καθαρά κοινωνικό στοιχείο. Ακριβώς αυτό παραδέλεπει ή θεωρία της λειτουργικής διανομής. Γι' αυτό και δεν είναι σε θέση να αντικαταστήσει τη θεωρία του ταξικού μονοπωλίου, ή οποία προβάλλει σε πρώτη γραμμή τους κοινωνικούς όρους της παραγωγής. Από μίαν άλλη, όμως, άποψη μπορεί να μας προσφέρει άριστες υπηρεσίες. Σε μία χώρα με λιγοστό έδαφος και μεγάλο πληθυσμό το έδαφος καλλιεργείται έντατικά και ή απόδοση, που αποσπάει από το έδαφος ο τελευταίος απασχολημένος εργάτης, είναι ελαχίστη. Υπό αυτούς τους όρους θα είναι και το ποσοστό του μισθού πολύ χαμηλό, αλλά ή ρέντα πολύ ψηλή. Δεν μπορώ έδω να περιγράψω την δύσκολη επιχειρηματολογία, που οδηγεί αυτό το συμπέρασμα, αλλά μήτε και χρειάζομαι να το κάμω, επειδή το συμπέρασμα αυτό είναι έτσι κι' έτσι οφθαλμοφανές. Το αντίθετο συμβαίνει, φυσικά, σε μία χώρα με άφθονο έδαφος και λίγο πληθυσμό. Όλα αυτά μπορούμε να τα συνοψίσουμε στη φράση, ότι αποφασιστικός παράγων για το σχετικό ύψος της ράντας και του μισθού είναι ή σχετική σπανιότητα των δύο συντελεστών παραγωγής, του εδάφους και της εργασίας, ή άς πούμε γενικώτερα : του κεφαλαίου και της εργασίας. Αν λοιπόν ή ύπαρξη της ράντας είναι μία συνέπεια μόνο του δικαιώματος ιδιοκτησίας, το σχετικό της ύψος, δηλ. ή σχέση μεταξύ ράντας και μισθού δεν εξαρτάται από τη δικαιοτική τάξη, αλλά από τα φυσικά στοιχεία, δηλ. από τη ποσοτική σχέση των δύο συντελεστών παραγωγής.

Αυτό φαίνεται να δίνει και πάλι δίκαιο στη θεωρία της λειτουργικής διανομής. Όμως έδω παίζουν ρόλο πάλι κοινωνικά στοιχεία, που, σε τελευ-

ταία ανάλυση, μᾶς οδηγούν στις σκέψεις τῆς θεωρίας, τοῦ ταξικου μονοπω-
 λου. Δὲν πρέπει νὰ σταματήσουμε στὸ δικαίωμα ιδιοκτησίας, ὡς τέτοιο, ἀλλὰ
 θὰ πρέπει νὰ δοῦμε καὶ τὴ διανομὴ αὐτῆς τῆς ιδιοκτησίας ἀνάμεσα στὰ μέλη
 τῆς οικονομικῆς μας Κοινωνίας. Ἀνάλογα μὲ τὸ τρόπο διττῆς διανομῆς αὐ-
 τῆς, εἶναι καὶ τὸ σχετικὸ ὕψος τῆς ράντας καὶ τοῦ μισθοῦ ἐντελῶς διαφορε-
 τικό. Θὰ ἀναφέρω ἐδῶ μιὰ μικρὴ σκέψη, ποὺ ἔκανα, ὅταν ἤμουνα ὑφηγητῆς
 στὴ Τυδίγγη, καὶ ποὺ ὀδήγησε πολὺ ἀργότερα στὴ συγγραφὴ μιᾶς πραγμα-
 τείας γύρω ἀπὸ αὐτὸ τὸ πρόβλημα, ποὺ ἀπέσπασε τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴ προ-
 σοχὴ πολλῶν. Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ὑπῆρχαν ὑπηρετίες γιὰ τὶς οἰκογένειες
 τῶν Καθηγητῶν, ἀκόμα καὶ γι' αὐτὲς τῶν ὑφηγητῶν. Οἱ ὑπηρετίες κατα-
 γόντουσαν ἀπὸ τὸ Σδέμπισε Ἄλμπ. Μεταξὺ αὐτῶν ὑπῆρχαν καὶ μερικές, ποὺ
 ἦταν ἀναγκασμένες νὰ φύγουν ἀπὸ τὸ τόπο τους, γιατί δὲν ὑπῆρχε γι' αὐ-
 τές, στὸ σπίτι, καμμιά θέσι, μὰ ὑπῆρχαν κι' ἄλλες ποὺ δὲν εἶχαν ἀπόλυτη
 ἀνάγκη νὰ ζητήσουν ἐργασία. Ἄς φαντασθοῦμε, πῶς σὲ κάποια περιοχὴ
 ζῆ ἓνας πολὺ φτωχὸς γεωργικὸς πληθυσμὸς καὶ τὸ πλεόνασμα τῶν νέων εἶ-
 ναι ἀναγκασμένο νὰ πάη στὴ πόλη. Στὴν ἀγορὰ ἐργασίας γιὰ ὑπηρετίες θὰ
 σχηματισθῆ ἓνας ὀρισμένος μισθός, ἄς ποῦμε 30 μάρκα — τὴν ἐποχὴ, ἐκεί-
 νη ὑπῆρχαν μισθοὶ τῆς τάξεως αὐτῆς. Μπορεῖ θέβαια νὰ ζοῦνε καλὰ κι' οἱ
 ἴδιοι οἱ γεωργοὶ καὶ τὰ παιδιὰ τους. Ἀλλὰ ἡ κοπέλλα θέλει νὰ πάει στὴ
 πόλη γιὰ νὰ μάθῃ κοντὰ σὲ μιὰ καθηγητικὴ οἰκογένεια νὰ μαγειρεύῃ, νὰ σι-
 δερῶνῃ καὶ γενικὰ λίγη τάξη. Μπορεῖ ἕμως καὶ νὰ μὴ τὸ κάνῃ αὐτό. Μ'
 ἓνα μικρὸ μισθὸ ὅπωςδήποτε δὲν θὰ τὸ κάνῃ. Ὁ χωρικός μας καὶ τὸ κο-
 ρίτσι του λένε λοιπόν: Μὲ 50 μάρκα μισθὸ θὰ πῆγαίνα. ἀλλὰ μὲ 30 δὲν
 πάω. Εἶναι σὲ θέσι νὰ ἀρνηθῆ, νὰ πῆ ὄχι. Μπορεῖ νὰ περιμένῃ, σὲ ἀντί-
 θεση μὲ τοὺς ἀκτῆμονες ἐργάτες, ποὺ δὲν μποροῦν νὰ περιμένουν, ἀλλὰ εἶναι
 ἀναγκασμένοι νὰ ἀποδεχθοῦν ὅποιοςδήποτε ἔρο. Ἄν ὄλοι οἱ προσφέροντες
 τὴν ἐργασία τους βρίσκονται σὲ εὐνοϊκὴ οικονομικὴ κατάστασι, τότε ὁ μι-
 σθός, ποὺ θὰ σχηματισθῆ στὴν ἀγορὰ θὰ εἶναι 50 μάρκα. σὲ ἀντίθετη περι-
 πτωσι θὰ εἶναι 30. Ἡ διαφορὰ, λοιπόν, ἐδῶ, δὲν ἔγκειται στὸν ἀριθμὸ τῶν
 προσφερόντων τὴν ἐργασία των ἀλλὰ στὴν οικονομικὴ των θέσι. Ὁ Οἰκο-
 νομολόγος ἐκφράζει τὸ ἴδιο σὰν χαρακτηρίζει τὴ προσφορὰ ἐλαστικὴ στὴν
 πρώτη περίπτωσι, καὶ ἀνελαστικὴ στὴν δευτερῃ. Εἶναι ἀνελαστικὴ, ὅταν
 δὲν μένει στὸν ἐργάτη ἐκλογὴ, ὅταν πιέζεται. Εἶναι ἐλαστικὴ, ὅταν εἶναι
 σὲ θέσι νὰ θέτῃ κι' αὐτὸς ἔρο. Μιὰ ἀπὸ τὶς σπουδαιότερες προϋποθέσεις
 γι' αὐτὸ εἶναι ἡ διανομὴ τῆς ιδιοκτησίας. Σὲ μιὰν Οἰκονομίᾳ, στὴν ὁποία ἡ
 ιδιοκτησία εἶναι κατανεμημένη κάπως ὁμοιόμορφα, θὰ εἶναι ἡ προσφορὰ ἐρ-
 γασίας στὸ σύνολό τῆς ἐλαστικὴ, δηλ. τὸ ποσοστὸν, ποὺ ἀναλογεῖ στὸ ἐργα-
 τικὸ εἰσόδημα, τὸ μισθὸ, μεγαλύτερο, καὶ τὸ ποσοστὸ, ποὺ ἀναλογεῖ στὸ εἰσό-
 δημα ἀπὸ περιουσία, μικρότερο. Σὲ μιὰ Οἰκονομίᾳ, ἀντίθετα, στὴν ὁποία

υπάρχει αυστηρή διάκριση μεταξύ κατεχόντων και μη κατεχόντων ή μισθός θα είναι μικρότερος κι' ή ρέντα μεγαλύτερη. Αυτό είναι ένα θεμελιακό γεγονός, που παράβλεψε ή θεωρία της λειτουργικής διανομής. Ενόμιζε πώς αποφασιστικό ρόλο παίζει ή ποσοτική σχέση μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας. Όσο πιο πολλοί εργάτες τόσο πιο χαμηλός ή μισθός. Η διανομή της περιουσίας δέν έχει σημασία. Τό παράδειγμά μας δείχνει πώς έχει σημασία και πώς από τό τρόπο, που είναι κατανεμημένη ή περιουσία, εξαρτάται τό σχετικό ύψος του μισθού και της ράντας.

Άλλά δέν ελέχθησαν ακόμα δλα. Διαπιστώσαμε μέχρι τώρα μόνο, ότι οι εργάτες που δέν διαθέτουν ύλικό «άποκοῦμπι», δέν μπορούν να περιμένουν, να διαπραγματευθούν και να εκλέξουν, ότι ή θέση τους στη αγορά εργασίας είναι δυσμενής και συνεπώς κι' ή μισθός είναι ανάλογα χαμηλός. Μιά εμοιομορφότερη διανομή της περιουσίας θα έκανε, αντίθετα, τή προσφορά τους ελαστική, θα άνιψωνε τό μισθό, ενώ θα έμειωνε τή περιουσιακή ράντα. Άλλά σε περίπτωση εμοιομορφότερας διανομής της περιουσίας θα λάδωναν και οι εργάτες ένα μέρος της ράντας, δηλ. τό προσωπικό τους εισόδημα θα άπτελειτο από τό μισθό και από λίγη ράντα. Μιά καλύτερη κατανομή του εισοδήματος. Συνοψίζοντας δσα είπαμε, βλέπουμε ότι ή κατανομή της ιδιοκτησίας άποτελει τόν αποφασιστικό παράγοντα και για τή κατανομή του κοινωνικού προϊόντος μεταξύ των μελών μιάς Κοινωνίας. Φυσικά παραμένει άκλόνητο τό γεγονός πώς υπάρχουν χώρες, που είναι πλούσιες και χώρες, που είναι φτωχές, ανάλογα με τό έφοδιασμό τους με έδαφος και λοιπά μέσα παραγωγής. Άλλά ή τρόπος με τόν όποιο αυτός ή πλούτος και αυτή ή φτώχεια είναι εκάστοτε κατανεμημένες, εξαρτάται μόνο και μόνο από τή κοινωνική διάρθρωση της έν λόγω χώρας, δηλ. σε πρώτη γραμμή από τήν κατανομή της ιδιοκτησίας.

Και έτσι καταλήξαμε και πάλι στη θεωρία του ταξικού μονοπωλίου. Τήν χαρακτηρίζουν, τουλάχιστον υπό τήν μορφή που της έδωσε ή Μάρξ, σαν θεωρία της εκμεταλλεύσεως και γι' αυτό έχει κακιά φήμη. Άλλά, ακόμα και στον Μάρξ, δέν πρόκειται καθόλου για εκμετάλλευση, στη κυριολεκτική σημασία της λέξεως, που χαρακτηρίζει μιá ήθικά κατακριτέα πράξη. Οι καπιταλιστές δυνατόν να είναι καλοπροαίρετοι άνθρωποι, που δέν κάνουν κατάχρηση της περιουσίας τους αλλά τήν χρησιμοποιούν θεμιτά και άψογα. Νοικιάζουν π.χ. τό έδαφος με τό συνηθισμένο ποσοστό ένοικίου. Μου φάνηκε, σαν ήμωνα φοιτητής, τερατώδες τό γεγονός, όταν άκουσα να γίνεται λόγος για τό «μισό νοικι». Σημαίνει πρακτικά μιá φορολόγηση της αποδόσεως της εργασίας κατά 50%, σημαίνει πώς εκείνος που νοικιάζει ένα κτήμα από τόν ιδιοκτήτη, πρέπει να εργασθί 5 ώρες για τόν έαυτό του και 5 για τόν γαιοκτήμονα. Άλλά ότι αυτό είναι ένας σχετικά εύνοϊκός όρος, τό ξεχνούμε συ-

χνά. Μά δέν μπορούμε νά κατηγορήσουμε τόν γαιοκτήμονα, πηγαίνει τακτικά στην εκκλησία και θεωρεί τόν εαυτό του καλό και χριστιανό. Μόνο οι ιστορικά διαμορφωμένες συνθήκες, πού οδηγούν τή «έκμετάλλευσή», και ό πολύς χρόνος κάνουν τόσο τό μισθωτή όσο και τόν έκμισθωτή νά μή βρίσκουν τίποτα τό μεμπτό: "Έτσι είναι ή ζωή. Όταν λοιπόν μιλάμε γιά έκμετάλλευσή, έννοούμε ένα θεσμικό γεγονός τό άπλό γεγονός ότι υπάρχει εισόδημα χωρίς εργασία κι' ότι αυτό τό εισόδημα — και πώς νά ήταν διαφορετικά; — πηγάζει σέ βάρος τού εργατικού εισοδήματος. Δέν έννοούμε όμως διόλου ότι ό ιδιοκτήτης έκμεταλλεύεται τό συνάνθρωπό του υπό τήν έννοια, όπως τό κάνει ό τοκογλύφος. Φυσικά μπορεί κι' αυτό νά συμβεί, μά δέν είναι ό κανόνας. Γι' αυτό και δέν σημαίνει σχεδόν τίποτα, όταν άκούμε νά γίνεται λόγος γιά κατάχρηση. Τό κοινωνικό πρόβλημα, πού μάς άπασχολεί εδώ, δέν έχει καμιά σχέση μέ τή κατάχρηση. Τό πρόβλημα έχει τή ρίζα του στην άνισότητα τής κατανομής τής περιουσίας. Δέν θά γεννιόταν, άν αυτή ήταν έμοιομορφότερη. "Ας υποθέσουμε πώς είναι έμοιομορφα κατανεμημένη. Κανένας δέν θά έβλεπε τότε, ότι ένα μέρος τών εισοδημάτων είναι εισοδήματα χωρίς εργασία. "Ένας γεωργός οίκογενειακού τύπου, χωρίς ξένους εργάτες, έχει τό αίσθημα ότι καρπός τής εργασίας του είναι όλα αυτά, πού θγάζει. Βέβαια έχει ζώα, μηχανήματα και πρώτ' άπ' όλα τή φάρμα του. Κατά κανόνα τά κληρονόμησε αυτά όλα και δέν κάνει καθόλου ύπολογισμό πόσο μέρος άπό τό εισόδημά του όφείλεται σ' αυτά τά αντικείμενα. Τό ίδιο κι' ένας γιατρός, πού θγάζει πολλά. "Όλα τά άποδίδει στις Ικανότητες του χωρίς νά σκέπτεται τί μεγάλη προσπάθεια έπένδυσε γιά τίς σπουδές του, τί κόστισε τό άκτινολογικό του μηχανήμα και τί μέρος τού εισοδήματός του παριστάνει τοις μέρους.

Μ' αυτά τελειώνουμε τίς θεωρητικές μας σκέψεις. Ήταν αναγκαστικά άφηρημένες, και τώρα είναι ίσως καλό νά ριζούμε ένα δλέμμα στην Ιστορία και νά ξαναθυμηθούμε μερικά γεγονότα, πού μάς είναι ίσως γνωστά, άλλα πού δέν μάς έρχονται αυτή τή στιγμή στη μνήμη. Τό έρώτημα είναι πώς πήγασε αυτή ή άνιση κατανομή τής ιδιοκτησίας, πού χαρακτηρίζει και τή δικιά μας έποχή και γιατί, άπου έγινε, διατηρείται ακόμα. Δέν σταματώ καθόλου στόν ισχυρισμό, πώς όφείλεται στο γεγονός ότι οι άνθρωποι δέν είναι ίσοι, εδώ πρακτισμένοι, εργατικοί, οικονομικοί, εκεί κουτοί, τεμπέληδες και σπάταλοι. Βέβαια και σήμερα παρατηρούμε γύρω μας πώς άλλοι τρώνε τήν περιουσία τους και άλλοι άποκτούν μέ τήν εργασία τους. Άλλά θά ήταν μά παιδική σκέψη νά πούμε πώς μέ τό τρόπο αυτό έπήγασε ό διαχωρισμός μεταξύ κατεχόντων και μή κατεχόντων. Καθένας γνωρίζει ότι στην άρχή ήταν ή κατάκτηση, κι' ότι έκτός άπό τή έποίκηση έλευθέρων περιοχών, τούτο δέν έγινε και τόσο ειρηνικά. Η πολεμική κατάκτηση έδημιούργησε τή μεγαλοιδιοκτησία, όπως και τό κράτος. Θεμελιακής σημασίας ήταν πάντα ή μεγάλη

έγγεια ιδιοκτησία. Οί τεράστιες άστικές περιουσίες, στη Ρώμη τών άρχαίων χρόνων, στη μεσαιωνική Φλωρεντία, στην άνω Γερμανία και έπουδήποτε άλλου, έχουν τή πηγή τους σέ έμπορικές και τραπεζικές έργασίες. Σ' αυτές συνέτεινε ένα ψυχρό έπιχειρηματικό πνεύμα αλλά και έδώ τό θεμέλιο ήταν πάντα ή ιδιοκτησία τής γής. Άλλά και οί βιοτεχνικές περιουσίες δέν είναι τυχαίες. Η βάση του πλούτου τής οικογενείας τών Φούγγερ ήταν τό λεγόμενο Verlagssystem, κί' οί ύφαντουργοί που άπασχολούσαν ήταν άγρότες, που εκείνη τήν έποχή έρχόντουσαν κατά μάζες στις πόλεις. Και τελικά τό ίδιο συνέβη και κατά τό 19ον αιώνα, όπου ή μετακίνηση τών έργατών τής γής από τις περιοχές τών μεγαλοτσιφλικιών άνατολικά του Έλβα ήταν μιá από τις κύριες προϋποθέσεις για τήν ανάπτυξη και τή γοργή άνοδο τής δυτικής βιομηχανίας και συνέβαλε στο σχηματισμό τών μεγάλων βιομηχανικών περιουσιών. Πάντα οί ρίζες μäs οδηγούν πίσω στη μεγάλη έγγεια ιδιοκτησία, τής οποίας τή καταστρεπτική επίδραση, γνωρίζουμε από τή ρωμαϊκή ιστορία: latifundia Roman perdidere. Και τόν περισσότερο καιρό ήταν τό κοινωνικό πρόβλημα ένα πρόβλημα τής άθλιότητας τών άγροτών και στους Έλληνες, και στους Ρωμαίους, και στο Μεσαίωνα και μέχρι τό 19ον αιώνα.

Άλλά τί μäs ενδιαφέρουν έμäs όλα αυτά σήμερα; Στα έξελιγμένα βιομηχανικά κράτη, τα πράγματα αυτά δέν παίζουν πιά κανένα σημαντικό ρόλο, αλλά στις ύποαναπτυγμένες χώρες του κόσμου, καθώς επίσης και στις ύποανάπτυκτες περιοχές τής Ευρώπης, έξακολουθούν νά είναι τό ίδιο επίκαιρα όπως και στο παρελθόν. Πηγαίνετε μονάχα στη Νότια Ίταλία. Στο σύνολό τους όλες αυτές οί περιοχές είναι φτωχές αλλά μέσα σ' αυτή τή φτώχεια διακρίνομε τόν τεράστιο πλούτο μιäs μικρής τάξεως κατεχόντων από τήν μιá πλευρά, και τήν άθλιότητα τών μεγάλων μαζών, από τήν άλλη. Για νά υπερπηδήσουν τή φτώχεια τους, χρειάζονται: αυτές οί περιοχές έξωτερική ενίσχυση, χρειάζονται «βοήθεια ανάπτυξεως». δηλ. σέ πρώτη γραμμή δάνεια, τεχνική βοήθεια, εργοστάσια χάλυβος. Άλλά και στον ίδιο περίπου βαθμό χρειάζονται και μιá κοινωνική μεταρρύθμιση, του εδάφους.

Δέν θα μπορούμε περισσότερο στα πρόβλήματα αυτά, τών οποίων τήν λύση δυσκολεύει έπί πλέον και μιá υπερισχυρή πληθυσμιακή πίεση. Γυρίζοντας ξανά στην δικιά μäs ιστορία έλέπομε, ότι, βέβαια, κί' έδώ ή ρίζα του διαχωρισμού τών τάξεων είναι ή έγγεια μεγαλοϊδιοκτησία. Τουτο έδειξε ιδιαίτερα ο φιλελεύθερος σοσιαλιστής Φράνς Όπενχάιμπερ. Άλλά έδειξε ακόμα ότι: εκεί όπου ο πιεζόμενος πληθυσμός είχε μιá διέξοδο, ή άπότομη διαίρεση μεταξύ κατεχόντων και μη κατεχόντων ήταν ήπια. Μιá τέτοια διέξοδο έχουμε όταν διαθέτουμε ένα νέο χώρο έποικίσεως. όπως π.χ. τήν έποχή τής έποικίσεως τών άνατολικών περιοχών από τό έτος 1100 ή τήν έποχή τής έποικίσεως τών δυτικών Ήνωμένων Πολιτειών στα μέσα του προηγούμενου αιώνα.

Μιά τέτοια διέξοδος εἶχε νὰ ἐπιδείξη καὶ ἡ ἀνάσθησις τῆς μεσαιωνικῆς πόλεως καὶ γενικὰ ἡ ἐποχὴ, τῆς οικονομίας ἀγορᾶς, στὴν ὅποια συνέβαλαν στὴν Εὐρώπῃ, πολλὰ περιστατικά. Ὅπου συμπίπτει ἐποικισμὸς καὶ ἀστική βιοτεχνική δραστηριότητα, ἐκεῖ εἶναι δυνατὸ νὰ λάβῃ χώρα μιὰ ἰσχυρὰ ἰσορροπημένη κατανομὴ περιουσίας καὶ ἰδιοκτησίας. Ἐπὶ δύο αἰῶνες περίπου συνέβη αὐτὸ κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ Μεσαίωνα. Κι' ὁ ὄρμος καπιταλισμὸς ἐπίσης, πού χρονολογεῖται ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνα, χαιρετίσθηκε μὲ τὶς μεγαλύτερες ἐλπίδες. Ὁ Ἀδάμ Σμιθ, ὁ πατέρας τῆς φιλελεύθερης πολιτικῆς Οἰκονομίας, ἦταν πολὺ αισιόδοξος. Εἶχε τὴ πεποίθησιν ὅτι ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Οἰκονομίας ἀπὸ τὴ κηδεμονία τοῦ Κράτους—γιὰ τὴν ὅποια ὑπόθεσις ἀγωνίζεσταν—θὰ ὠδηγήσῃ σὲ ταχεῖα ἀνοδοὺ τῆς παραγωγῆς, ὅτι θὰ ἐξύψωνε τὴ ζήτησιν ἐργατῶν καὶ τὸ μισθὸ ἐνῶ ὁ ἀνταγωνισμὸς θὰ κρατοῦσε τὰ κέρδη, σὲ χαμηλὰ ἐπίπεδα. ἂν δὲν τὰ μείωνε κι' ἄλλως.

Τουλάχιστον στὴν ἀρχή, τὰ πράγματα ἤρθαν ἄλλοιῶς. Ὁ 19ος αἰῶνας ἔγινε ὁ αἰῶνας τοῦ ἐργατικοῦ ζητήματος, μὰ ἂν θὰ ζητήσουμε νὰ εὐρῶμε τοὺς λόγους γι' αὐτὸ, θὰ δοῦμε πὼς δὲν ἦταν ἡ νέα οικονομικὴ τάξις, ἀλλὰ ἡ συνάντησις, πολλῶν καὶ μοναδικῶν ἱστορικῶν περιστατικῶν κα μεταξὺ αὐτὴν πρωτεύουσα θέσις κατεῖχε ἡ μεγαλοἰδιοκτησία τῆς γῆς. Ὁ ἀδέξιος τρόπος, μὲ τὸν ὅποιο συντελέσθη ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν ἀγροτῶν, συνέβαλε σὲ νὰ γίνουσι οἱ ὑποτακτικοὶ ἐν μέρει: μόνο ἐλεύθεροι ἀγρότες. Τὸ μεγαλύτερον μέρος ἕως ἔργιναν ἐλεύθεροι γεωργικοὶ ἐργάτες χωρὶς ἰδιοκτησίαν. Μὲ ἄλλα λόγια: Δημιουργήθηκε ἕνα ἐπαρχιακὸ προλεταριάτον καὶ μὴ ὄντας αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι δεμένοι μὲ τὴ γῆ, τράθηξαν κατὰ μάζας ἀπὸ τὰ Ἀνατολικά μέρη τῆς Γερμανίας στὶς δυτικὰς βιομηχανικὰς περιοχάς, ἂν δὲν σταματοῦσαν στὸ Βερολίνο. Μαζεύοντουσαν λοιπὸν μπροστὰ στὶς πύλες τῶν ἐργοστασίων, κατέβαζαν τὸν μισθὸν καὶ συνέτειναν στὴ γοργὴ ἀνοδοὺ τῆς βιομηχανίας. Σ' αὐτὸ προσετέθη κι' ἡ ἰσχυρὴ αὐξήσις τοῦ πληθυσμοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ἡ ὅποια ὠφείλετο λιγώτερον σὲ ὑψηλὸν ποσοστὸ γεννήσεων καὶ περισσότερον στὴ μείωσιν τῆς θνησιμότητος λόγῳ τῶν προόδων τῆς ἰατρικῆς, δηλ. ἦταν ἕνα ἀνεπανάληπτον ἱστορικὸν γεγονός. Ἔτσι ἐμφανίσθηκε τὸ κοινωνικὸν ζήτημα ὑπὸ τὴ μορφήν τοῦ ἐργατικοῦ ζητήματος. Γνωρίζομε πόσο συγκινοῦσε τὶς καρδιὰς καὶ πόσο ἐπέδρασε πάνω στὴ πολιτικὴν. Μὰ γενικὰ ἦταν μονάχα ἕνα παροδικὸν φαινόμενον. Μὲ αὐξανόμενον καταμερισμὸν τῆς ἐργασίας σὲ παγκόσμιον ἐπίπεδον καὶ μὲ ἀνυψούμενον βαθμὸν τεχνικῆς προόδου, αὐξήθηκα καὶ ἡ παραγωγικότητις ἔτσι ὥστε νὰ ἀνεβῇ, ὁ πραγματικὸς μισθὸς καὶ αὐτὴ ἡ κίνησις συνεχίσθη ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ περασμένου αἰῶνα ἀσταμάτητη μὲ τὸ ἀποτέλεσμα νὰ μωρῇ κανεὶς νὰ πῇ πὼς ἡ φτώχεια σὰν μαζικὸν φαινόμενον ἐξαφανίσθηκε γιὰ πρώτη φορὰ στὴν ἱστορίαν.

Ἡ φτώχεια. Ἀλλὰ δὲν εἶναι αὕτη τὸ θέμα μας. Ἀσφαλῶς ἡ ἐξαφάνι-

νιση της φτώχειας απαλύνει την όξυτητα της περιουσιακής διαφοροποίησης. 'Αλλά η ίδια παρέμεινε και ισχυροποιήθηκε μάλιστα στην εποχή του μυθικού οικονομικού μας θαύματος. Η μεγαλοϊδιοκτησία της γης δεν παίζει πιά σημαντικό ρόλο. Μας έξηγγει μονάχα πώς επήγγασε το ταξικό μονοπώλιο όχι όμως γιατί διατηρείται άκρως, κι' η γνώμη του "Οπενχάϊμνερ, ότι έ παραμερισμός του θα δημιουργήσει τη κοινωνία των «ελευθέρων και των Ίσων» απέδειχθη σαν ουτοπιστική. Θα πρέπει λοιπόν να είναι άλλοι λόγοι, που δικαιολογούν τη διατήρηση της διαιρέσεως σε κατέχοντες και μη κατέχοντες—ας προσέξουμε καλά—σε μιάν εποχή, όπου η ισχύς του μπεάτους πόσιντενς απέναντι του άκτήμονα εργάτη δεν είναι πιά μεγάλη άφου η εργασία σήμερα έχει γίνει σπάνιο εμπόρευμα.

Οί λόγοι αυτοί βρίσκονται, για να το πούμε με μιá λέξη, στην ίδια τη βιομηχανική διαδικασία ανάπτυξεως. Η οικονομική πρόοδος δεν έπιτελείται με το να μαζεύουν τα οικονομικά ύποκείμενα δεκάρα με δεκάρα. 'Ατομικά, συμβαίνει, βέβαια κι' αυτό, και υπάρχουν διδλία, που μας διηγούνται για την εργατικότητα και την οικονομικότητα του πουριτανού άστού, που πετυχαίνει στο τέλος να ιδρύση μιá μεγάλη επιχείρηση. 'Αλλά στο σύνολό της η βιομηχανία της συγχρόνου εποχής δεν άνεπτύχθη μ' αυτό το τρόπο, ούτε και στο 19ον αιώνα. "Ας μ'ην άσχοληθούμεν όμως περισσότερο με το παρελθόν κι' άς ρίξουμε ένα βλέμμα στο άμεσο παρόν, στην άναστήλωση της βιομηχανίας μας μετά το 1948. Αυτή η άναστήλωση δεν πραγματοποιήθηκε με βάση τις άποταμιεύσεις. Κανένας δεν άποταμίευε τότε κι' ούτε μπορούσε να το κάνη, τουλάχιστον τα πρώτα χρόνια μετά τη νομισματική μεταρρύθμιση. Παρά ταύτα επενδύθησαν άμέτρητα δισεκατομμύρια με τη βοήθεια τραπεζικών πιστώσεων, ακριβέστατα: με τη δημιουργία χρήματος εκ μέρους των Τραπεζών κι' ο λόγος που δεν καταλήξαμε σε πληθωρισμό ήταν ότι η παραγωγή μπόρεσε να αυξηθ'η με ταχύτατο ρυθμό. Βέβαια κι' αυτό συνετελέσθη κάτω από μοναδικές προϋποθέσεις. 'Εργατικές δυνάμεις υπήρχαν άφθονες όπως κι' ελεύθερο παραγωγικό δυναμικό. Κι' όμως μπορούμε να γενικεύσουμε την ειδική αυτή περίπτωση. "Όταν υπάρχη η δυνατότητα έκβιομηχανίσεως και γίνεται μιá άρχή, έστω και μικρή, τότε η ανάπτυξη έπιτελείται με τον ίδιο τρόπο υπό τη προϋπόθεση ότι το Τραπεζικό Σύστημα είναι ελαστικό. Η ανάπτυξη, οδτως ειπείν, τρέφεται με τις ίδιες της τις δυνάμεις, έπειδή η επενδυτική δραστηριότητα—αυτό μπορεί κανείς να το άποδείξη: more mathematico—δημιουργεί κέρδη, «δυναμικά κέρδη», σε αντίθεση με τη «στατική» περιουσιακή ράντα, κέρδη, που με τη σειρά τους ξαναεπενδύονται. Αυτή τη διαδικασία την ονομάζουμε αυτοχρηματοδότηση, δηλ. τη περίπτωση, που το κέρδος δεν διανέμεται αλλά παραμένει στην επιχείρηση, με το πράγμα δεν διαφέρει και πολύ άν το κέρδος διανέμεται πρώτα, και έπειτα

ὁ καπιταλιστὴς ἐπενδύει τὸ μεγαλύτερο μέρος του. Ἔτσι ἡ ἀλλοιῶς μεγαλύνει ἡ περιουσία αὐτοῦ, πού ἤδη ἔχει τέτοια κι' ἂν καμμιά φορά σπανίση ἡ ἐργατικὴ δύναμη κι' ὁ μισθὸς ἀνεθῇ, δὲν μεταβάλλεται ἡ κατάσταση ἂν οἱ ἐργάτες καταναλώνουν τὸν μισθὸ τους κι' οἱ καπιταλιστὲς συνεχίζουν νὰ ἐπενδύουν.

Ἀλλὰ καὶ στὴ περίπτωσιν πού θὰ ἐξαιρέσουμε τὰ κέρδη, πού πηγάζουν αὐτόματα σὲ συνάρτησιν μὲ μιὰ ἰσχυρὴ ἐπενδυτικὴ δραστηριότητα, χρηματοδοτημένη μὲ τραπεζικὰς πιστώσεις, ἡ διαδικασίᾳ ἀναπτύξεως ἀντιστρατεύεται στὴν ἐξισορρόπησιν τῶν περιουσιῶν. Γιατί ἡ διαδικασίᾳ αὕτη εἶναι ταυτόχρονα καὶ τὸ πεδίον τοῦ δημιουργικοῦ ἐπιχειρηματία, πού φέρνει νέες ἰδέες. Εἶναι πάντα λίγοι—κι' αὐτοὶ μπορεῖ νὰ ναυαγήσουν—μὰ σὲ μιὰ ἀναπτυσσόμενη οἰκονομίᾳ οἱ προοπτικὲς ἐπιτυχίας εἶναι μεγαλύτερες καὶ ἔτσι καὶ τὰ κέρδη, πού πραγματοποιοῦνται. Δὲν μπορεῖ κανεὶς αὐτὸ τὸ κέρδος νὰ τὸ ρίξῃ στὸ ἴδιον «τσουκάλι» μὲ τὴν στατικὴν περιουσιακὴν ράντα, δηλ. μὲ τὸν ἀμαλὸ τὸκο κεφαλαίου καὶ διακρίνεται κι' ἀπὸ τὰ κέρδη «ἀναπτύξεως» πού, ὅπως μόλις εἶδαμε, πηγάζουν αὐτόματα. Δὲν εἶναι οὔτε ἓνα καθαρὸ κέρδος ἰδιοκτησίας, οὔτε κι' ἓνα κέρδος, πού ρίχνει στὴν ἀγκυλιά τῶν καπιταλιστῶν ἢ ἀνερχόμενη συγκυρία. Εἶναι: μᾶλλον ἓνα θραβεῖο προόδου, μερικοὶ τὸ χαρακτηρίζουν μισθὸ πρωτοπόρου καὶ τοῦ δίνουν ἔτσι κάπως χαρακτηρὰ ἐργατικοῦ εἰσοδήματος. Βέβαια ὑπάρχει ἡ τάση νὰ ἐξαφανίζετα ἓνα τέτοιο κέρδος πρωτοπόρου. ἐφ' ὅσον ὁ ἀνταγωνισμὸς μιὰ μέρα θὰ παραλάβῃ τίς ἰδέας τοῦ πρωτοπόρου. Ἀλλὰ συχνὰ ὁ πρωτοπόρος δημιουργεῖ καὶ μιὰ διαρκῆ θέσιν ἰσχύος καὶ στὴν περίπτωσιν αὕτη μεταμορφώνεται τὸ κέρδος πρωτοπόρου σὲ μονοπωλιακὸ κέρδος. Ἀλλὰ ὅπως καὶ νὰ ἔρθῃ τὸ πρᾶγμα, ἡ ἐπίδρασίς του πάνω στὴν κατανομή τῆς περιουσίας εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἴδια ὅπως καὶ στὴν περίπτωσιν τοῦ κέρδους «ἀναπτύξεως»: δηλ. ἐντείνει τὴν ἀνισότητα.

Αὐτὲς λοιπὸν εἶναι οἱ δυνάμεις, πού ἀκόμα καὶ σὲ μιὰ πολὺ ἀνεπτυγμένη βιομηχανικὴ οἰκονομία, ὅπου ἡ μεγαλοἰδιοκτησία τῆς γῆς δὲν παύει κανένα πιά ρόλον ἐπενεργεῖν ἐναντία στὴν ἐξισορρόπησιν μεταξὺ κατεχόντων καὶ μὴ κατεχόντων. Αὐτὲς τίς δυνάμεις θὰ πρέπει νὰ τίς ξέρομε δταν στραφῶμε τώρα στὸ οικονομικοπολιτικὸν μέλημα. Θὰ ἦσαν ἀνόητος ἂν θελήσῃ κανεὶς νὰ ἐμποδίσῃ τὴν δημιουργίαν τῶν κερδῶν πρωτοπόρου. Σπουδαῖο καὶ νοητὸ εἶναι, ἀντίθετα, ἅμα ἐπιδιώξομε τὴν καταπολέμησιν τῆς πιὸ ἐπικίνδυνης μορφῆς τῆς περιουσιακῆς συγκεντρώσεως, δηλ. τῆς αὐτοχρηματοδοτήσεως, καὶ τὸν περιορισμὸν τῶν μονοπωλίων καὶ τῶν ὀλιγοπωλίων. Μὲ ὅλα αὐτὰ ὅμως στρεφόμεθα ἐναντίον τῶν δυνάμεων, πού μεγαλώνουν τὸ χάσμα μεταξὺ κατεχόντων καὶ μὴ κατεχόντων καὶ ἔτσι δὲν ἔχει κανεὶς νὰ κερδίσῃ πολλά. Τὸ ἐρώτημα, μὲ ποῖον τρόπο εἶναι δυνατόν νὰ δημιουργηθῇ μιὰ ἑμοιασμοφότερη κατανομή τῆς περιουσίας εἶναι ἀκόμα ἀνοικτό. Σ' αὐτὸ στρεφόμεστε τώρα.

Τὸ παράξενο εἰς αὐτὸ τὸ ἐρώτημα εἶναι ὅτι ὁ ἄνθρωπος τοῦ δρόμου δὲν πολυενδιαφέρεται γι' αὐτό. Σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν ἀθλιότητα παλαιότερων ἐποχῶν, περνάει καλά. Δὲν αἰσθάνεται τὴν ἀκτημοσύνη του καὶ πόσο ἀνισα εἶναι κατανεμημένες οἱ περιουσίες δὲν τὸ βλέπει καθόλου. Ἔτσι ἡ εὐρεία διασπορά τῆς περιουσίας δὲν ἀποτελεῖ προγραμματικὸ σημεῖο τῆς μάζας ἀλλὰ μονάχα ἰδανικὸ τοῦ οικονομικοῦ πολιτικοῦ, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι ἱκανοποιημένος μὲ τὴν ἀποκτημένη εὐημερία, ἐπειδὴ τὸ νοῦ του φωτίζει μιὰ ἄλλη εἰκόνα ἀπὸ αὐτὴ τῆς παρουσίας ἐποχῆς, ἡ εἰκόνα, ἂν θέλετε, μιᾶς ἀστικής κοινωνίας, μιᾶς κοινωνίας αὐτοπευδύνων ἀνθρώπων, μιᾶς κοινωνίας, στὴν ὁποία ὁ καθένας συμμετέχει στὴν παραγωγικὴ περιουσία ἔχει χάριν τῶν ὑλικῶν πλεονεκτημάτων, πού παρέχει ἡ κατοχὴ περιουσίας, ἀλλὰ χάριν τῆς ἰδανικῆς ἀνάγκης, πού ἔχει ὁ καθένας νὰ κατέχη ἓνα πεδίο αὐτοδιδέσεως, νὰ ἔχη ἰδιοκτησία. Κι' ἐπειδὴ ἔτσι ἔχει τὸ πρᾶγμα, θὰ πρέπει νὰ προσπαθήσουμε νὰ τὸ θεμελιώσουμε.

Θὰ πρέπει νὰ πῶ ὅτι κι' ἐγὼ γνωρίζω τίς ἀρχές τῆς γερμανικῆς φιλοσοφίας τοῦ δικαίου, τίς ἀρχές τῆς ἐλευθερίας, ὡς τοῦ δικαίου αὐτοδιδέσεως, καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς προσωπικότητος μέσα στὰ ὅρια, πού θέτει τὸ ἴδιο δικαίωμα, ὄλων τῶν ἄλλων. Γιατί αὐτὴ ἡ ἐλευθερία θὰ πρέπει νὰ ἰσχύη γιὰ ὄλους τοὺς ἀνθρώπους πρᾶγμα πού δὲν εἶναι καὶ τόσο εὐκολονόητο. Στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα π.χ. δὲν ἰσχυε γιὰ τοὺς σκλάβους καὶ μονάχα ἡ χριστιανικὴ ἰδέα τῆς ἰσότητος ὄλων τῶν ἀνθρώπων μπροστὰ πρὸ Θεοῦ, ἀνοίγει τὸ δρόμο πρὸς τὴν ἀρχὴ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, τοῦ σεβασμοῦ τῆς ἀξιοπρεπειᾶς τοῦ ἀνθρώπου, κι' ἔτσι, τῆς ἀναγνώρισεως τοῦ αἰτήματος τῆς ἐλευθερίας γιὰ ὄλους. Σὰν θελήσῃ κανεὶς νὰ ἐδραιώσῃ αὐτὴ τὴν ἐλευθερία γιὰ ὄλους, σκοντάφτει πάνω στὰ ἐμπόδια, πού ὀρθώνει ἢ διαφοροποιεῖσθαι περιουσίας καὶ μορφώσεως. Καὶ ἡ μόρφωση ἐδῶ θὰ πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἓνα εἶδος ἰδιοκτησίας. Γι' αὐτὸ τὸ οικονομικοπολιτικὸ μέλημα ἔγκειται στὴν ὑπερπήδηση αὐτῶν τῶν ἐμποδίων ἔχει γιὰ νὰ προσφέρουμε σὲ ὄλους τοὺς ἀνθρώπους τὰ ἴδια πρᾶγματα,—διότι οἱ ἄνθρωποι εἶναι καὶ μένουν ἐκ φύσεως ἀνισοὶ καὶ ἀνόμοιοι—ἀλλὰ γιὰ νὰ παραμερίσουμε τὰ ἐμπόδια ἀπὸ τὸ δρόμο, πού δὲν ὀρθώνονται: στὴν ἴδια τὴ φύση τῶν ἀνθρώπων, δηλ. μὲ ἄλλα λόγια γιὰ νὰ τοὺς προσφέρουμε τίς ἴδιες προϋποθέσεις. Ὅλες αὐτὲς οἱ σκέψεις δὲν εἶναι νέες καὶ γιὰ νὰ μὴ μακρολογοῦμε θὰ σχολιάσω ἐδῶ τὸ Φίχτε: «Πρὶν ἔκρηξη καὶ κυριαρχίῃ ὁ Λόγος», ἔτσι λέει, «ἡ κατανομὴ τῆς ἰδιοκτησίας ἔγινε τυχαία καὶ μὲ βία. Γι' αὐτὸ τὸ Κράτος δικαίου ἔχει τὸ μέλημα νὰ δώσῃ στὸν καθένα τὸ μέρος, πού τοῦ ἀναλογεῖ, νὰ τοῦ δώσῃ πρῶτα ἰδιοκτησία καὶ ἔπειτα νὰ τὸν προστατεύσῃ μὲ τὸ σκοπὸ νὰ μποροῦν νὰ ζοῦν ὄλοι εὐχάριστα στὸ ἴδιο περίπου βαθμῷ. Νὰ μποροῦν νὰ ζοῦν, λέω, ἔχει ὅτι πρέπει. Γιατί ἂν κανένας ζῆ λιγώτερο εὐχάριστα ἀπὸ ὅτι οἱ ἄλλοι, φταίει ὁ ἴδιος καὶ κανένας ἄλλος».

Αυτό το διμορφο απόσπασμα εκφράζει δ.τι. έννοσιμμε. Το πρακτικό πρόγραμμα του Φίχτε ήταν, βέβαια, έντελώς άνυπόφορο, γιατί οι ιδέες, πού έκφρασε το έργο του «Τό κλειστό έμπορικό κράτος» είναι ταυτόσημες με τή δημιουργία ένός άστυνομικού κράτους πρώτου βαθμού. Άλλά ό Φίχτε δέν ήταν οικονομολόγος και γι' αυτό δέν ήξερε πώς μπορεί νά γίνει τό ίδιο και με άλλο τρόπο. Ούτε και ό Χέγκελ τό ήξερε. Στην πραγματικότητα, δέν ύπήρχαν τότε δηλ. πριν 150 χρόνια, οι προϋποθέσεις μιζς λύσεως, πού νά ανταποκρίνονταν στο σκοπό αυτό, δηλ. στη πραγματοποίηση της ελευθερίας για όλους.

Μά ούτε και σήμερα μπορούμε νά ύποστηρίξουμε πώς έχουμε τή λύση. Η έκδοξη λαϊκών μετοχών δέν σημαίνει, κατ' άρχήν, τίποτα άλλο, παρά ότι σ' αυτούς, πού έχουν χαμηλό εισόδημα, παρέχονται περιουσιακοί τίτλοι ύπό εύνοϊκούς όρους. Άπό τήν άλλη μεριά ύπάρχει πληθώρα σχεδίων κάθε είδους καθώς και μιζς σειρά πολυμόρφων πρακτικών δοκιμών προοδευτικών επιχειρηματιών. Δέν μπορούμε έδώ νά τά σζήτησουμε όλα αυτά. Περιορίζομαι νά εξετάσω μόνο δύο - τρία βασικά ζητήματα.

Τό πρώτο είναι: Είναι ύποχρεωμένη ή οικονομική Πολιτική νά ανάλαβη ένεργό ρόλο; Ο δρόμος πρός τήν ιδιοκτησία περνάει μέσα από δύο βαθμίδες προφανώς: Άπό τή βαθμίδα ένός έπαρκούς μισθού και της χρησιμοποίησης αυτού του μισθού για τό σχηματισμό περιουσίας, για νά τό πούμε απλούστερα, μέσω της άποταμιεύσεως. Όπως ζέροουμε, ό πραγματικός μισθός, έχει ύψωτική τάση κι' ύπάρχει ακόμα άποταμίευση σε κάποις ώρισμένο βαθμό αν και δέν πρέπει νά υπερτιμήσουμε τήν ικανότητα άποταμιεύσεως της εύρείας μάζας. Γι' αυτό δέν λείπουν τά επιχειρήματα, πού θέτουν τό κεντρικό βάρος στη θέληση άποταμιεύσεως. Βεβαίως άποταμιεύουν οι έργάτες με τό σκοπό νά αγοράσουν διάφορα πράγματα. Θέλουν όμως νά δημιουργήσουν και περιουσία; Και πώς σκέπτονται οι οργανώσεις των για τό ζήτημα αυτό; Στη πραγματικότητα ή κατάσταση δέν είναι σαφής. Σχηματισμός περιουσίας είναι μιζς από τις επιδιώξεις των οργανώσεων των ύπαλλήλων και φαίνεται πώς άρχισε νά αποτελεή και τό σκοπό των εργατικών ένώσεων. Άλλά φαίνεται νά άμφισβητήται ή πραγματική θέληση των εργατών νά έχουν συμμετοχή στο παραγωγικό μηχανισμό—κι' έχι έντελώς άδικα. Το ότι οι λαϊκές μετοχές, έχουν γίνει προσφιλείς, δέν αποτελεί ανταπόδειξη. Άλλά ό σκεπτικισμός πάνω σ' αυτό τό ζήτημα δέν μάζς επιτρέπει νά μείνουμε με σταυρωμένα τά χέρια. Μού φαίνεται πώς ό Βάισσερ έχι δίκιο, όταν τονίζει πώς οι άνθρωποι διά μέσου πολλών γενεών εξέμαθαν νά κατέχουν περιουσία. Προερχόντουσαν από τήν έπαρχία και είχαν κάτι τι, όχι βέβαια πλήρη ιδιοκτησία, αλλά πάντως είχαν άποκτήσει κάτι. Μά έπειτα γίνανε προλετάριοι, και τά παιδιά τους μεγάλωσαν ως τέτοιοι. Ήτο πολύ εύχαριστημένοι αν ό μισθός τους έφθανε για νά ζήσουν. Πάντα έπρόκειτο για τή γυμνή ύπαρξη, για τή διατήρηση

της θέσεώς των, γιά την ασφάλεια έναντίον της άσθενείας και γιά την έξασφάλιση τών γηρατειών. Πώς μπορούσαν, κάτω από αυτές τις συνθήκες να σκεφθούν να σχηματίσουν περιουσία; 'Αλλά και όταν καλλιτερέψουν οι συνθήκες, δεν μπορεί κανείς να περιμένη πως θα μεταβληθή ή νοοτροπία του ύψηλότερου βιοτικού επιπέδου και της κρατικής βοήθειας από μέρους τών μαζών όπως κι' ό πραγματικός μισθός. 'Εδώ δεν έχει θέση παθητικότητας. 'Η οικονομική πολιτική έχει εδώ ένα κοινωνικοπαιδαγωγικό μέλημα και πρέπει να δημιουργήσει κίνητρα με διάφορα ευνούικά ύλικά μέτρα.

'Αλλά με τή ένισχυση της θελήσεως γιά άποταμίευση δεν λύνεται τό πρόβλημα. 'Αν πρόκειται να πραγματοποιηθή τό ιδανικό του οικονομικού πολιτικού, τότε θα πρέπει να άμφισβάλλουμε, αν έπαρκή ή Ικανότητα άποταμίευσως, που παρέχει ό δεδομένος πραγματικός μισθός κι' όταν ακόμα αυξάνεται σύμφωνα με τή πρόοδο της παραγωγικότητας. Σ' αυτό είναι σύμφωνοι όλοι εκείνοι, που επιδιώκουν στα σοβαρά μιá μεταρρύθμιση της κατανομής της περιουσίας, επειδή ό εργάτης στη περίπτωση αυτή θα σχημάτιζε περιουσία. Μά αυτή ή επίδραση θα ήταν άφ' ενός μόν μικρή, άφ' άλλου άδέβαιη. Δεν επιτρέπεται να ξεχνούμε πως τό κύριο μέρος τών άποταμιεύσεων προέρχεται άνέκαθεν από κέρδη, είτε αυτά κατακρατούνται όπως στη περίπτωση της αυτοχρηματοδοτήσεως, είτε διανέμονται και μετά επενδύονται. 'Η άποταμίευση από τό εργατικό εισόδημα έχει, αντίθετα, μικρή σημασία. 'Ακόμα κι' αν έντεινόταν, ή επίδραση δεν θα ήτο και τόσο μεγάλη. 'Αλλά εκτός αυτού είναι κι' άδέβαιο αν θα εμφανισθή αυτή ή επίδραση. 'Εντατική άποταμίευση από ένα δεδομένο μισθό μειώνει τή ζήτηση καταναλωτικών αγαθών. Μιá υποχώρηση ή και μιá άσημαντη αύξηση τών πωλήσεων έπενεργεί κατασταλτικά, και υπό αυτές τις συνθήκες, είναι ζήτημα αν ή αύξημένη προσφορά άποταμιεύσεων θα οδηγήση σε μιάν αντίστοιχη αύξηση τών επενδύσεων. 'Από αυτούς τους δύο λόγους μπορεί κανείς να περιμένη έπιτυχία μονάχα αν αύξηθή όχι μόνο ή άποταμιευτική δραστηριότητα τών εργατών, αλλά ταυτόχρονα και τό ποσοστό συμμετοχής των στο παραγωγικό αποτέλεσμα, δηλ. όταν και ή κατανομή του εισοδήματος μεταβάλλεται προς όφελός των. Σ' αυτή τή περίπτωση οι άποταμιεύσεις των θα έξασκοδσαν μεγαλύτερη ποσοστιακή επίδραση, ενώ συγχρόνως θα άπεφεύγετο ή μείωση τών πωλήσεων.

'Αλλά εδώ τίθεται τό έρώτημα υπό ποία μορφή είναι δυνατή ή αύξηση του ποσοστού συμμετοχής στο παραγωγικό αποτέλεσμα. 'Αν γίνη υπό μορφή αύξησης τών μισθών, τότε θα πρέπει να υπερβή ό μισθός τήν αύξηση της παραγωγικότητας. Τούτο συμβαίνει που και που και τώρα λόγω της σπανιότητας της εργατικής δυνάμεως αλλά θα έπρεπε να γίνη αξίωμα, με τόν όρο, δέβαιο, ότι τό μέρος εκείνο του μισθού, που βρίσκεται πάνω από τή παρα-

γωγικότητα, θα αποταμιεύεται. Στη περίπτωση αυτή μιλάμε για τον λεγόμενο «επενδυτικό μισθό». Μά ακριβώς αυτή η διπλή ξαναγκαστική σχέση υπερμισθοῦ και αναγκαστικής αποταμιεύσεως, είναι τὸ μειονέκτημα, πού ἔχει αὐτή ἡ λύση.

Ἀντιτίθεται στήν ἐπιθυμία τοῦ οικονομικοῦ ὑποκειμένου νά διαθέτη ἐλεύθερα τὸ εἰσόδημά του καὶ προϋποθέτει τὴν ἱκανότητα νά ἀναγνωρίσῃ ὅτι αὐτὴ ἡ αὐξήσις τοῦ μισθοῦ ἔχει ἄλλο χαρακτῆρα ἀπὸ τὴς συνηθισμένες αὐξήσεις, οὕτως εἰπεῖν τὴς κανονικῆς: Νά ἀναγνωρίσῃ, ὅτι σκοπὸς τῆς εἶναι νά τὸ καταστήσουν ἱκανὸ νά σχηματίσῃ περιουσία. Ὑπάρχει ἕως κί ἓνας ἄλλος δρόμος, πού ἀποφεύγει, ἂν κί ὄχι ἐντελῶς, τὴς παραπάνω δυσκολίες: ἡ ἄμεση συμμετοχὴ τοῦ ἐργάτη στὸ παραγωγικὸ ἀποτέλεσμα, χωρὶς μεταβολὴ τοῦ μισθοῦ. Ἄν κανεὶς ἐκλέξῃ αὐτὸ τὸ δρόμο, θά ἀναγνωρίζετο ὁ ἐργάτης, οὕτως εἰπεῖν, ὡς νέος συνεταιρὸς, μολονότι προσωρινὰ δὲν θά εἰσέφερε τίποτα, καὶ τὸ παραγωγικὸ ἀποτέλεσμα θά διενέμετο μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἰδιοκτῆτη, πού μέχρι τώρα ἦταν μόνος του. κατὰ κάποια ἀναλογία. Φυσικὰ κί αὐτὰ τὰ ἔσοδα παριστοῦν ἐλεύθερο εἰσόδημα. Ἀλλά, σὲ ἀντίθεση μὲ τὸ μισθό, θά συνειδητοποιοῦσε κανεὶς, ἀπὸ τὴ πρώτη κί ὄλας ἀρχή, τὸ εἶδος καὶ τὸ σκοπὸ αὐτῶν τῶν ἐσόδων κί ἔτσι μποροῦμε νά δεχθῶμε μὲ μεγάλη πιθανότητα, πὼς ὁ παραλήπτης τῶν θά τὰ ἀποταμιεύσῃ.

Οἱ σκέψεις, πού ἐκθέτω ἐδῶ, δὲν εἶναι γνωστῆς σὲ ὄλους. Ἀπὸ πολλὰς προτάσεις, πού γίνονται σήμερα καὶ συζητοῦνται, λείπει ἡ γνώσις τῶν θεμελιωδῶν αὐτῶν σχέσεων. Ἰδιαιτέρα σαφεῖς καὶ ἀκριβεῖς εἶναι οἱ σκέψεις τοῦ Ἰσοῦτη κληρικοῦ Ο. φόν Νέλλ - Μπρόνιγκ. Σ' αὐτὸν ὀφείλεται ἡ σκέψις τοῦ ἐπενδυτικοῦ μισθοῦ καὶ τοῦ συνεταιρισμοῦ τῶν ἐργατῶν κί ἔκανε μάλιστα κί ἓνα μικρὸ ὑπολογισμό, πού μπορεῖ νά μᾶς ἐνδιαφέρῃ: Ἄς λάβουμε ὡς ὑπόθεσις, πὼς ὁ ὄγκος τοῦ κεφαλαίου τῆς Οἰκονομίας μας αὐξάνεται μὲ ἐτήσιο ποσοστὸ 5%. Σὲ 10 χρόνια θά εἶχε αὐξηθῆ ἀπὸ 100 σὲ 163. Ἄν ἦταν τώρα δυνατόν νά ἀφήσοιμε τὸν ἐργάτη νά συμμετάσχῃ σ' αὐτὴ τὴν αὐξήσις μὲ 50%, τότε θά εἶχε ὕστερα ἀπὸ 10 χρόνια τὸ ἡμισυ αὐτῆς τῆς αὐξήσεως, δηλ. 31,5% καὶ σὲ σχέση μὲ τὸ ὑπάρχον συνολικὸ κεφάλαιο 163 θά τοῦ ἄνῃκε ποσοστὸ 19,3%. Μὲ ἄλλα λόγια: Ἐπειτα ἀπὸ δέκα χρόνια ἡ ἐργατιά θά συμμετεῖχε στὸν συνολικὸν οικονομικὸν παραγωγικὸν μηχανισμό μὲ ποσοστὸ σχεδὸν 20%, χωρὶς νά ἐθίγετο ἢ μέχρι τοῦδε ὑπάρχουσα κατάστασις στήν ἰδιοκτησία τῶν καπιταλιστῶν. Καὶ τοῦτο διότι τὰ σχέδιά μας αὐτὰ ἐπιδιώκουν τὴν συμμετοχὴν τοῦ ἐργάτη στὸ ποσοστὸ αὐξήσεως κί ὄχι τὴν ἀνακατανομή μᾶς δεδομένης περιουσιακῆς ποσότητος, ὅπως π.χ. στήν περίπτωσι τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ ἐδάφους.

Ὁ Γιέρχαρντ Βάϊσπερ ἐστρεφε ἐσχάτως τὴν προσοχήν του στὴν ἰδέαν μᾶς ἀ μ θ σ ο υ συμμετοχῆς τῆς ἐργατίας στήν ἐπιχείρησι, μιά συμβολὴ στὸ

θέμα της περιουσιακής πολιτικής, πού θεμελιώνεται και με σημαντικούς νομικούς συλλογισμούς.

Ας δούμε, τώρα στο τέλος, σύντομα, πώς σκέπτεται. Λέγει, πώς το περιουσιακό μας δίκαιο, όχι μόνο εμποδίζει τη πραγματοποίηση των περιουσιακοπολιτικών μας επιδιώξεων αλλά και δεν δικαιώνει τα πραγματικά οικονομικά γεγονότα. Βασίζεται πάνω στην ιδέα, πώς ο παραγωγός ενός προϊόντος αποκτά επίσης και την κυριότητα. Αυτή η εντελώς στοιχειώδης παράσταση είναι κατά τα άλλα πολύ κατανοητή. Από εδώ εύκολα εξάγεται το συμπέρασμα, πώς στον επιχειρηματία - καπιταλιστή ανήκει κι' όλο το προϊόν από την επιχείρησή του. Φυσικά απασχόλησε εργάτες, αλλά μόνο ως βοηθητικές δυνάμεις. Για τις υπηρεσίες τους τους πλήρωσε, ίσως καλά, ίσως κακά, ανάλογα με τη κατάσταση της αγοράς εργασίας και έτσι αυτοί, ξέμπλεξαν, δεν εισέφεραν κεφάλαιο, δεν διέτρεξαν κανένα κίνδυνο. Αυτή είναι η θεωρία των Βοηθών. Στην πραγματικότητα δεν εξάγεται καθόλου τόσο εύκολα από την αρχική φράση, πώς το προϊόν ανήκει στο παραγωγό. Είναι το κοινό αποτέλεσμα αυτού, πού κατέχει τα παραγωγικά μέσα και οργανώνει τη διαδικασία και αυτού, πού προσφέρει την εκτελεστική εργασία. "Αν αυτός, πού προσφέρει την εργασία έχει το χαρακτήρα βοηθού κι' αν το περιουσιακό μας δίκαιο, και φυσικά και το εργατικό μας δίκαιο ανταποκρίνονται σ' αυτή τη παράσταση, τότε αυτό στηρίζεται σε τυχαίες και μοναδικές ιστορικές συνθήκες, στις συνθήκες δηλαδή, πού εξέθεσα όταν έκανα μια ιστορική αναδρομή. Μονάχα ή ανίσχυρη θέση της στην αγορά εργασίας επέτρεψε να χρησιμοποιηθούν σαν σκέτοι βοηθοί. "Αν είχαν μιάν ισχυρότερη θέση, τότε — ως κάνουμε εδώ ένα συλλογιστικό πείραμα — θα τους προσλάμβαναν σαν εταίρους, τότε θα γεννιόταν ένας τύπος επιχειρήσεως, της οποίας το χαρακτήρα θα μπορούσαμε να συνειδητοποιήσουμε έχοντας 'π' όψη μας την "άνοικτη έμπορική εταιρεία" (δμόρρυθμος εταιρεία). Έδώ είναι πολύ πιθανή η περίπτωση, κατά την οποία, ο ένας εταίρος προσφέρει το κεφάλαιο, ενώ ο άλλος προσφέρει το μυαλό του και την εργασία του. Στην αρχή βέβαια θα υπολογισθῆ κάποιο ποσοστό τοκισμού του κεφαλαίου, πού θα πιστωθῆ σ' αυτόν, πού το εισέφερε, αλλά το υπόλοιπο θα μοιρασθῆ.

Γιατί νά μήν είναι δυνατή ή γενίκευση αυτής της μορφῆς της επιχειρήσεως; Η θεωρία των βοηθών δεν ανταποκρίνεται ούτε στον κοινωνικό χαρακτήρα της παραγωγῆς, ούτε και στις σημερινές συνθήκες της αγοράς εργασίας. Θα έπρεπε νά αντικατασταθῆ διὰ της Κοινωνικής Θεωρίας. Αυτὸ θά συνέφραζε επίσης, πώς μεταξύ των άλλων, και αναφορικά με την περιουσιακή πολιτική, δὲν πρόκειται γιὰ ἕνα οικονομικοπολιτικὸ αἴτημα ἀλλὰ γιὰ ἕνα θεμελιακὸ θεσμικοπολιτικὸ μέτρο.

Γνωρίζω τὶς ἀντιρρήσεις, πού θά εἶχε κανεὶς. Ἡ πρώτη θά εἶναι πῶς

θανώς, ότι θα πρέπει όλοι να μοιράσουμε το εισόδημά μας με τη γραμματέα μας. Ήμένα προσωπικά αυτό δεν θα με ένοχλούσε, γιατί τα χειρόγραφα μου τα δακτυλογραφεί ή γυναίκα μου. Και επειδή φτάσαμε σ' αυτό το σημείο, θα υπενθυμίσω εδώ το οικογενειακό μας δίκαιο, που αναγνωρίζει ότι η αύξηση της περιουσίας κατά τη διάρκεια του γάμου ανήκει και στα δύο μέρη. Η γυναίκα μου το ξεχνάει αυτό πολλές φορές, γιατί διαφορετικά δεν θα μου έλεγε: Τι εύγενικό έκ μέρους σου που μου δίνεις αυτό. Αλλά και οι άλλες σύζυγοι δεν θα το διείδαν αυτό, διότι οι περισσότεροι άνδρες το άποσιωπούν. Και όμως αυτό είναι το νέο μας οικογενειακό δίκαιο και άμα το σκεφτόμαστε αυτό τότε δεν θα μάζ φανή και τόσο επαναστατική ή πρόταση του Βάϊτσερ. Φυσικά για τη πρακτική διαμόρφωση της προτάσεως θα προκύψουν πολλά ζητήματα. Μερικά σχετίζονται με τη διαφορετικότητα των μορφών των επιχειρήσεων. Ότι γίνεται εύκολα με την ανώνυμη εταιρεία, σκοντάφτε: σε άνυπερπήδητες δυσκολίες προκειμένου για τις μικρές επιχειρήσεις. Ένα άλλο ζήτημα προκύπτει για τη περίπτωση, που ο εργάτης εὐχαρίστως θα συμμετείχε στη παραγωγική περιουσία, αλλά όχι στην περιουσία της επιχειρήσεως, που εργάζεται. Μά όλα αυτά τα ζητήματα δεν μου φαίνονται άλυτα, όταν κανείς επιθυμεί πραγματικά μιὰ θεμελιακή λύση. Στην αρχή θα πρέπει να συζητηθῆ ή Αρχή. Αν την αποδεχθούμε, τότε το τέλος της εξέλιξεως ή καπιταλιστική επιχειρήσει, θα μετεβάλλετο σε ένα παραγωγικό συνεταιρισμό, ἂν όχι κατά τη μορφή, τολάχιστον όμως κατά την ιδέα.

*Έτσι ορισκόμαστε στο τέλος—και ταυτοχρόνως στην αρχή, στην αρχή της συζητήσεως, στην οποία μᾶς παρακινούν οι σχέσεις του Βάϊτσερ. Μπορεί νά φαίνονται οὐτοπιστικές, ἀλλὰ συχνά ή σημερινή οὐτοπία είναι ή αυριανή Πραγματικότητα.